

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Justo Oseckio,

V kurso baudžiamosios justicijos

studijų šakos studento

Magistro darbas

Organizuota grupė ir jos reikšmė baudžiamajai atsakomybei

Organized group and its significance for criminal liability

Vadovas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentė: doc. dr. Andželika Vosyliūtė

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe yra analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – **BK**) 25 straipsnio 3 dalis, kuri numato vieną iš bendrininkavimo formų - organizuotą grupę. Analizė atliekama per organizuotos grupės sampratą, reikšmės, istorinės raidos, požymių bei šių elementų problematikos nagrinėjimą. Taip siekiant nustatyti su organizuota grupe kylančias problemas ir organizuotos grupės reikšmę baudžiamajai atsakomybei.

Pagrindiniai žodžiai: bendrininkų formos, atsakomybė, kvalifikavimas, bendrininkavimas.

This work analyzes Article 25 Part 3 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter – **BK**), which provides one of the forms of complicity – an organized group. The analysis is performed by analyzing the concept, meaning, historical development, features and problems of these elements of an organized group. Thus, attempting to identify problems with organized group and organized groups significance for criminal liability.

Key words: forms of accomplices, responsibility, qualification, complicity.

TURINYS

IŽANGA	2
1. BENDRININKAVIMO FORMOS, ĮTVIRTINTOS BK, IR JŲ REIKŠMĖ	7
2. ORGANIZUOTOS GRUPĖS KAIP BENDRININKAVIMO FORMOS ISTORINĖ RAIDA BK	16
3. ORGANIZUOTOS GRUPĖS SAMPRATA IR POŽYMAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE	20
3.1. Dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti nusikalstamas veikas.....	22
3.2. Kelių nusikaltimų arba vieno apysunkio, sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo padarymas.	27
3.3. Užduočių ar vaidmenų pasiskirstymas.....	30
4. ORGANIZUOTOS GRUPĖS NARIŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KVALIFIKAVIMO BEI ATRIBOJIMO NUO KITŲ BENDRININKAVIMO FORMŲ PROBLEAMOS.....	33
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	49
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA.....	59
SUMMARY	60

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Baudžiamoji teisė yra viena iš svarbiausių teisės sistemos šakų, ši svarba aiškiausiai atsispindi per baudžiamosios atsakomybės taikymą už baudžiamojo įstatymo pažeidimą. Baudžiamoji atsakomybė yra išskiriama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), kuri yra skirta apsaugoti įstatymų saugomą teisinį gėrį, vertybes, kai nėra galimybės apsaugoti jų kitais būdais ir kitų būdų taikymas nepasiektų reikiamo tikslo (Fedosiuk, 2012, p. 730-732). Šis įstatymo saugomas teisinis gėris, vertybės, taip pat yra vienas iš esminių teisės ginamų objektų, kuris gali būti labai įvairus, kaip pavyzdžiui: žmogaus gyvybė, laisvė, apsisprendimo teisė, turtas, sveikata ir daugelis kitų pamatinių žmogaus teisių ir laisvių.

Baudžiamojo įstatymo pažeidimas turėtų būti suprantamas kaip pavojingiausia teisės nesilaikymo išraiška, kuria yra siekiama pažeisti teisinės demokratinės valstybės nustatytą tvarką, kurios privalo laikytis kiekvienas tokios teisinės demokratinės valstybės subjektas. Didžiausią pavojų tokiai tvarkai kelia ne vieno asmens atliekama nusikalstama veika, bet sisteminis keletu žmonių bendrai atliekamas ar atliekami nusikaltimai (bendrininkavimas), tai iš karto atskleidžia didesnę pavojingumo lygį.

Būtent viena iš tokių baudžiamojo įstatymo numatytų bendrininkavimo formų yra organizuota grupė. Šio darbo temos aktualumas pasireiškia būtent per tai, kad organizuota grupė (dalyvavimas jos veikloje) yra viena iš baudžiamąją atsakomybę sunkinančių arba nusikalstamą veiką kvalifikuojančių aplinkybių, todėl tikslus tokios grupės nustatymas ir atskyrimas nuo kitų BK 25 str. numatytų bendrininkavimų formų yra svarbus tiek nusikalstamos veikos teisingo kvalifikavimo aspektu, tiek atitinkamai teisingo baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo aspektu, tiek ir teisinių gėrių, į kuriuos kėsinaisi tokia grupė, tinkama apsauga.

Šios temos aktualumas taip pat pasireiškia tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu, nes organizuoto nusikalstamumo egzistavimas yra suprantamas kaip didelis pavojus valstybės ir jos subjektų egzistavimui (jų saugumui, ekonomikai, raidai, tvarkai ir pan.), kurie gali nukentėti nuo organizuoto nusikalstamumo. Atsižvelgiant į paskutinių keturių dešimtmečių Lietuvos Respublikos istoriją, galime rasti daug pavyzdžių, kai tokios egzistavusios organizuoto nusikalstamumo grupės tiek Lietuvoje, tiek atitinkamai ir kitose šalyse, vykdė įvairiausio pobūdžio ir žiaurumo nusikaltimus (vagystės, kontrabanda, turto prievartavimas, prekyba žmonėmis, nužudymai ir t.t.). Tokių grupių teisingas nustatymas nacionalinės baudžiamosios teisės lygiu turi didelę įtaką, kadangi nuo kvalifikuojamos BK 25 str. numatytos bendrininkų formos, atitinkamai keičiasi ir baudžiamosios atsakomybės ribos bei galima bausmė.

Dar vienas aspektas, atskleidžiantis šios temos aktualumą, yra tas, kad organizuotos grupės vykdoma nusikalstama veika dažniausiai yra latentinė (pavyzdžiui, kontrabandos gabenimas, prekyba žmonėmis, finansiniai nusikaltimai), apie tokių nusikalstamų veikų padarymą galime sužinoti tik tuo atveju, jeigu pavyksta jas nustatyti, o jų nustatymas dar nereiškia, kad asmenys, vykdę šias veikas, bus pripažinti veikę, pavyzdžiui, organizuotoje grupėje.

Kadangi organizuota grupė yra siejama su organizuotu nusikalstamumu, jos veika dažniausiai yra suplanuota, numatoma, kaip paslėpti atliekamus nusikaltimus, todėl nustatyti tokių grupių skaičių, mastą, jų vykdomą nusikalstamą veiką yra problematiška. Taip pat statistikos duomenys nerodo tikrosios organizuoto nusikalstamumo padėties (Gutauskas, 2003a, p. 37). Negalime tiksliai nustatyti tokių grupių skaičiaus, jų atliekamų veikų, remiantis statistika.

Galima daryti klaidingą išvadą, kad asmenų, veikusių organizuotoje grupėje, skaičius kaip tik mažėja (kas iš esmės reikštų, kad ir organizuotų grupių mažėja), remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros metinėmis ataskaitomis: asmenų skaičius, kurie buvo pripažinti kaltais ir nuteisti už nusikalstamų veikų padarymą, veikiant organizuotoje grupėje 2014 m. buvo 117; 2015 m. - 87; 2016 m. - 73; 2017 m. - 35; 2018 m. - 127; 2019 m. - 66 (Lietuvos Respublikos Prokuratūros, metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138> [žiūrėta 2021 vasario 18 d.]).

Pagal šiuos duomenis galime įžvelgti, kad nuo 2014 m. iki 2017 m. buvo žymus mažėjimas asmenų, pripažintų kaltais ir nuteistų už veiką organizuotoje grupėje, tuo tarpu 2018 m. matome padidėjimą, o 2019 m. - vėl didelį sumažėjimą. Tokia statistika iš esmės sudaro įspūdį, kad mažėja organizuotų grupių veika, nors, atsižvelgiant į tokios grupės vykdomos veiklos latentškumą, nereikėtų vadovautis tokia statistika. Šioje statistikoje būtent atsispindi tik rodikliai asmenų, kurie buvo nuteisti už veiką organizuotoje grupėje, bet neatsispindi kiti rodikliai, pavyzdžiui, kiek asmenų buvo pripažinti veikę kitoje BK 25 str. numatytoje bendrininkavimo formoje, nors įtarimai jiems būtų buvę pareikšti dėl veikimo organizuotoje grupėje. Statistikos didelis svyravimas nesant reikšmingiems BK pakeitimams, kurie būtų siejami su organizuota grupe, taip pat implikuoja, kad statistika nereikėtų pasitikėti. Svyravimas dažniausiai priklauso nuo to, ar pavyksta nustatyti asmenų atliktas nusikalstamas veikas, veikiant organizuotoje grupėje, ar ne. Todėl tinkamas organizuotos grupės, kaip vienos iš bendrininkavimo formų, numatytų BK 25

str., nustatymas ir atskyrimas nuo kitų bendrininkavimo formų turėtų būti laikomas ne tik aktuali teisinėje sistemoje, bet ir prioritetiniu, ir didelės svarbos.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas - nustatyti organizuotos grupės požymius, kurie randami ne tik įstatyme, bet ir teirijoje, teismų praktikoje, taip pat nustatyti organizuotos grupės reikšmę baudžiamajai atsakomybei bei išskirti atitinkamas problemas, kylančias tarp organizuotos grupės (jos narių) ir kitų bendrininkavimo formų, atskyrimo ir kvalifikavimo.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išskirti BK 25 str. numatytas bendrininkavimo formas bei atitinkamai nustatyti kiekvienos iš formos reikšmę ir įtaką baudžiamajai atsakomybei, lyginant su organizuotos grupės reikšme baudžiamajai atsakomybei;
2. Išanalizuoti organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos istorinę raidą BK, tai atliekant per teisės aktų analizę ir senesnio BK redakcijų lyginimą su naujausia BK redakcija;
3. Išnagrinėti ir aptarti organizuotos grupės, kaip ji numatyta BK 25 str. 3 d., struktūrą (sampratą ir požymius), tai darant remtis teorija ir teismų praktika (joje formuojamomis taisyklėmis);
4. Išskirti bei aptarti organizuotos grupės narių padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir atskyrimo nuo kitų BK 25 str. numatytų bendrininkavimo formų problemas.

Darbo objektas. Darbe analizuojama organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos, numatytos BK 25 str. 3 d., samprata, reikšmė baudžiamajai atsakomybei per nusikalstamą veiką kvalifikuojančios ir baudžiamąją atsakomybę sunkinančios aplinkybės prizmę, istorinė raida, požymiai, tai daroma, remiantis teorija, teismų praktika bei lyginant su kitomis BK 25 str. numatytomis bendrininkavimo formomis. Taip pat analizuojamos organizuotos grupės narių padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir organizuotos grupės atskyrimo nuo kitų BK 25 str. numatytų bendrininkavimo formų (bendrininkų grupė ir nusikalstamas susivienijimas) problemos.

Darbe naudoti tyrimo metodai. Rašant darbą, naudoti šie tyrimo metodai: lingvistinis, lyginamasis, istorinis, loginis, statistinis, sisteminis. Lingvistinis (gramatinis) metodas taikomas analizuojant bendrininkų grupės, organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratas ir jų požymius bei kitas esmines šio darbo temos sąvokas. Lingvistinis (gramatinis) ir lyginamasis metodas taip pat naudojamas analizuojant teismų praktikos aktualiame nutartyse pateikiamą argumentaciją ir darbe naudotas specialiosios literatūros analizę. Lyginamasis metodas naudojamas ir kitais keliais aspektais: išskiriant

kvalifikavimo ir atskyrimo problematikas tarp kiekvienos iš BK 25 str. numatytos bendrininkavimo formos, taip pat rašto darbo pradžioje yra lyginamos tam tikru aspektu kiekvienos iš šių formų reikšmė, organizuotos grupės apibrėžimo, požymių ir kt. detalių kitimas, lyginant su senesnėmis BK redakcijomis. Istorinis metodas yra naudojamas išskiriant senesnių teisės aktų ir BK redakcijų organizuotos grupės reguliavimo skirtumus su dabartine BK redakcija. Loginis metodas naudotas analizuojant BK 25 str. numatytų bendrininkų formų įvairias kvalifikavimo ir atskyrimo problemas. Statistinis metodas naudotas analizuojant atitinkamą prokuratūros pateikiamą metinę ataskaitą, kuri aptariama temos aktualume.

Darbo originalumas. Šio darbo autoriaus nuomone, būtina paminėti, kad bendrininkavimas yra labai plačiai analizuotas bei su juo susijusiomis temomis taip pat yra rašyta daug magistrinių darbų. Organizuota grupė - kaip viena iš bendrininkavimo formų - tokiose darbuose taip pat randama bei randamas jos tam tikras lyginimas su kitomis bendrininkavimo formomis. Taip pat paminėtina, kad įstatymų leidėjas neatliko jokių aktualių pakeitimų, susijusių su organizuota grupe, per paskutinius penkerius metus.

Atsižvelgiant į pastarųjų penkerių metų laikotarpį, šio darbo autoriui pavyko rasti keletą panašių magistrinių darbų, kurie savo tema prisiliečia prie organizuotos grupės - kaip vienos iš bendrininkavimo formų. Šio magistrinio darbo skirtumą (originalumą) nuo kitų magistrinių darbų šio darbo autorius išskirtų per porą aspektų:

Pirma, šis darbas apžvelgia naujesnę teismų praktiką bei naujesnius teorinius šaltinius, kas iš esmės apžvelgia darbo rašymo metu aktualią reguliavimo sritį.

Antra, šiame darbe didelis dėmesys yra skiriamas problematikos tarp organizuotos grupės (jos narių) ir kitų bendrininkavimo formų nagrinėjimui. Senesniuose darbuose nepavyko rasti tam tikrų problemų, kurios yra susijusios su organizuota grupe (jos nariais) ir kitomis bendrininkavimo formomis: savanoriškas atsisakymas, organizuotos grupės kaip kvalifikuojančios nusikalstamą veiką ir sunkinančios baudžiamąją atsakomybę aplinkybės problematika ir reikšmė baudžiamajai atsakomybei.

Svarbiausi naudoti šaltiniai. Rašant darbą, buvo naudojami įvairūs šaltiniai, kurie pasirinkti pagal jų aktualumą darbo temai, siekiant remtis tik tais šaltiniais, kurie yra aktualūs šiuolaikiniam organizuotos grupės institutui ir iš šio instituto kylančioms problemoms. Darbo autorius išskirtų tam tikrus šaltinius, kaip svarbiausius, rašant visą darbą:

Pirmas toks šaltinis yra prof. dr. A. Gutausko moksliniai straipsniai, kurie buvo naudojami visose darbo temos dalyse - tiek aptariant organizuotos grupės sampratą, tiek požymius, tiek tam tikras kylančias problemas iš organizuotos grupės sampratos.

Antras toks šaltinis, kurį autorius priskirtų prie svarbiausių naudotų šaltinių visose darbo dalyse, yra aktuali teismų praktika, remiantis ja buvo analizuojamas bendrininkavimo institutas, organizuotos grupės ir jų narių padarytų veikų kvalifikavimo, atskyrimo nuo kitų bendrininkavimo formų problemos ir kiti aktualūs šios temos aspektai.

Taip pat šio darbo autorius išskirtų doc. dr. A. Vosyliūtės disertaciją ir jos bei prof. dr. A. Abramavičiaus kartu parašytą mokslinį straipsnį, kaip svarbius šaltinius, nagrinėjant probleminius aspektus tarp organizuotos grupės ir bendrininkų grupės, tam tikrų organizuotos grupės požymių problematiką ir organizuotos grupės reikšmę baudžiamajai atsakomybei.

Kaip paskutinius svarbiausius naudotus šaltinius, šio darbo autorius išskirtų pirma - naują 2019 m. Lietuvos baudžiamosios teisės, bendrosios dalies I knygą ir joje randamus prof. dr. J. Prapiesčio rašytus skyrius, susijusius su bendrininkavimu ir bendrininkavimo formomis. Šis šaltinis naudotas taip pat daugumoje šio darbo dalių, ypač analizuojant organizuotą grupę, jos požymius, sampratą ir kitus aspektus. Antra - G. Būdvydžio mokslinį straipsnį, kuriuo remiantis buvo analizuojami tam tikri šio darbo ketvirtos dalies probleminiai aspektai, priskiriami prie visų bendrininkavimo formų, kurias šio darbo autorius ketvirtojoje dalyje išskyrė į pirmąją problemos sritį.

1. BENDRININKAVIMO FORMOS, ĮTVIRTINTOS BK, IR JŲ REIKŠMĖ

Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741). Taip BK 24 str. apibrėžia bendrininkavimo sampratą baudžiamosios teisės prasme. Remiantis teismų praktika, bendrininkavimas yra priskiriamas pavojingesnei nusikalstamos veikos padarymo formai, BK išskiria bendrininkavimo galimas formas bei atitinkamai numato, kad šios formos gali būti nusikalstamą veiką sunkinanti arba kvalifikuojanti aplinkybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-36-677/2016). Būtent BK 25 str. išskiria tris galimas bendrininkavimo formas, kurios yra:

1. Bendrininkų grupė.
2. Organizuota grupė.
3. Nusikalstamas susivienijimas.

Šios grupės, atitinkamai kiekviena, išsiskiria savo organizuotumo ir pavojingumo lygiu, pradedant nuo mažiausiai organizuotos ir pavojingos - bendrininkų grupės - ir baigiant pačia pavojingiausia ir labiausia organizuota grupe - nusikalstamu susivienijimu. Paskutinės dvi bendrininkavimo formos (organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas) yra ypač pavojingos dėl savo vykdomos veikos apimtys, organizuotumo, nusikaltimų pobūdžio ir kitų aplinkybių, todėl atitinkamai kvalifikuojant nusikalstamą veiką ir nurodant asmens dalyvavimą tokioje grupėje, baudžiamoji atsakomybė yra žymiai didesnė, nes asmens pavojingumo lygis taip pat yra didesnis, priklausant tokiai grupei. Abi šios formos iš esmės gali būti įvardijamos kaip organizuotas nusikalstamumas, kuris išsiskiria nuo paprasto nusikalstamumo savo atliekama nusikalstamos veikos sritimi, mastu, išvystymu, nusikalstamos veikos vykdymu, asmenų, kurie vykdo nusikalstamas veikas, tarpusavio ryšiais ir panašiomis aplinkybėmis. Teorijoje galime rasti porą šios sąvokos apibrėžimų, pavyzdžiui, Prof. dr. A. Gutauskas įvardija tai, kaip specifinį reiškinių (struktūrizuotą junginį, užsiimančią kriminaline veikla), glaudžiai susijusį su ekonomika bei su profesionaliu nusikalstamumu, taikantį įvairias prievartos formas ir negalintį gyvuoti be korupcijos ir protekcionizmo (Gutauskas, 1999, p. 28). Kita organizuota nusikalstamumo apibrėžtis gali būti randama 1999 m. sausio 15 d. Lietuvos Respublikos nutarime dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos. Šio nutarimo 8 punkte pateikiama organizuoto nusikalstamumo sąvoka - sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios

veiklos saugumą pareigūnų papirkimu bei korupcija (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“. TAR, 10-220). Abi pateikiamos organizuoto nusikalstamumo sąvokos iš esmės apibrėžia organizuoto nusikalstamumo mastą ir pavojingumą. Tarp šių bendrininkavimo formų, numatytų BK 25 str., kyla tam tikros atskyrimo ir identifikavimo problemos, kurios bus aptariamoms šio darbo ketvirtojoje dalyje, išskiriant, kokios tai problemos.

Pradedant kalbėti apie BK 25 str. numatytas bendrininkavimo formas ir jų reikšmę, reikėtų pirma aptarti BK 24 str. numatytą pačią bendrininkavimo sampratą ir joje atsispindinčius požymius, taip pat būtina paminėti, kad, nors BK 25 str. numato tris galimas bendrininkavimo formas, tiek teisės teorijoje, tiek praktikoje galime rasti ir ketvirtą bendrininkavimo formą. Ši forma apima bendrininkavimo atvejus, kurie neatitinka BK nurodytų bendrininkavimo formų požymių, ir jos apibrėžimas yra toks pat, kaip ir BK 24 str. 1 d. pateikto bendrininkavimo apibrėžimas (Švedas *et al.*, 2019, p. 373).

Bendrininkavimo sampratos apibrėžimas, kuris yra įtvirtintas BK 24 str., nurodo esminių požymių būtinumą, tik esant jų visumai egzistuoja bendrininkavimas. Šie požymiai yra išskiriami į objektyvius ir subjektyvius. Objektyvieji požymiai: asmenų skaičius, asmenų veiksmų bendrumas, o subjektyvieji požymiai: kaltės forma, subjekto veiksnumas, amžius, susitarimas daryti nusikalstamą veiką bendrai (kartu) (Girdenis *et al.*, 2014, p. 25-26).

Pirmiausia, sampratos apibrėžime baudžiamojo įstatymo leidėjas numato, kad bendrininkavimas gali kilti tik tarp dviejų ar daugiau asmenų, šiuo atveju, asmuo yra suprantamas kaip fizinis asmuo, nes juridinis asmuo tiesioginiu bendrininkavimo subjektu negali būti, bet juridinis asmuo gali atsakyti už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, kaip numatyta BK 20 str., tokiu atveju, pripažinus fizinį asmenį kaltu bendrininkavus tam tikroje nusikalstamoje veikoje, bendrininkavimas gali būti inkriminuotas ir juridiniam asmeniui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-222/2020).

Antra, bendrininkų veiksmai tarpusavyje yra susiję - ir jų visuma lemia nusikalstamos veikos padarymą, gaunamą rezultatą. Kiekvieno iš bendrininkų atliktas veiksmas turi tam tikrą įtaką (priežastinį ryšį) galutiniam tikslui - nusikalstamos veikos padarymui. Tokie atliekami veiksmai gali, pavyzdžiui: palengvinti nusikalstamos veikos padarymą, padėti paslėpti nusikalstamos veikos padarymą, gauti tam tikras priemones, kurios bus skirtos nusikalstamos veikos padarymui, ir įvairūs kitokie veiksmai.

Trečia, bendrininkavimas turi būti tyčinis veiksmas, turi būti atitinkamai BK 15 str. numatyta asmens kaltės forma (tiesioginė tyčia arba netiesioginė tyčia), kad būtų galima kalbėti apie bendrininkavimą. Tai reiškia, kad turi būti nustatomas kiekvieno bendrininko suvokimas, kad jis daro nusikalstamą veiką su kitais bendrininkais, tai darydamas kėsinaisi į ta patį objektą, kaip ir kiti bendrininkai, suvokia, kad savo veiksmais vykdytojui (ar kitiems bendrininkams) sudaro būtinas sąlygas padaryti nusikalstamą veiką, o vykdytojo veiksmai nulemti kitų bendrininkų veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-274/2009).

Taip pat asmuo turi būti pakaltinamas bei sulaukęs BK 13 straipsnyje numatyto amžiaus. Tiek amžiaus, tiek pakaltinamumo požymiai siejami su paties asmens suvokimu, galėjimu suvokti savo veiksmus, kadangi, jeigu asmuo negali suvokti savo veiksmų, yra nepakaltinamas arba nesulaukęs BK 13 str. numatyto amžiaus, baudžiamoji atsakomybė negali kilti.

Paskutinis išskiriamas požymis, kuris yra kartu priskiriamas prie subjektyviųjų požymių, yra susitarimas daryti nusikalstamą veiką bendrai. Bendrininkų veikoje yra būtinas susitarimas, pats baudžiamasis įstatymas nenurodo tokio susitarimo formos, bet, remiantis teismų praktika, teismai konstatuoja, kad toks susitarimas gali būti įvairios formos - žodinis, rašytinis, pritarimas tam tikru veiksmu (mostelėjimas ranka, galvos linktelėjimas ir t.t.), neprieštaravimas atliekamam veiksmui ir panašūs veiksmai. Svarbiausia, kad tokiu susitarimu bendrininkai sutinka atlikti arba neatlikti tam tikrus veiksmus, nesant tokiam susitarimui apie bendrininkavimą negalima kalbėti, taip pat tais atvejais, kai vienas iš bendrininkų peržengia susitarimo ribas, kyla vykdytojo ekscesas. Tai situacija, kuomet yra peržengiama tarp bendrininkų sudaryto susitarimo ribos, vykdytojas atlieka tokius veiksmus, kurie tiek savo pobūdžiu, tiek apimtimi arba padarymo būdu neatitinka susitarimo turinio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-16/2013). Teismų praktika taip pat išskiria būtinas sąlygas, kai yra keliamas klausimas dėl vykdytojo eksceso egzistavimo, tik esant šioms sąlygomis: 1) susitarimas tiksliai apibrėžtas; 2) jeigu susitarimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, ar galima buvo tikėtis kitiems bendrininkams tokių vykdytojų veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesijos 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014).

Pabrėžtina, kad teorijoje taip pat išskiriama, kad ekscesas gali būti arba kokybinis, arba kiekybinis. Detaliau kiekviena iš šių rūšių šiame darbe nebus nagrinėjama dėl šio darbo apimties.

Kitas esminis momentas, kalbant apie vykdytojo ekscesą, yra tai, kad ne tik vykdytojas gali peržengti susitarimo ribas, bet ir kiti bendrininkai gali tai padaryti (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 169-170) (pavyzdžiui: siekiant neaptartų tikslų, atliekant nereikalingus veiksmus nusikalstamai veikai įvykdyti ir panašiai (Gutauskas, 2006, p. 42-46).

Susitarimo turinys labai svarbus, kadangi pagal susitarimo apimtį, atitinkamai kiekvienam bendrininkui kvalifikuojant nusikalstamas veikas ir pritaikant baudžiamąją atsakomybę, yra atsižvelgiama, koks buvo susitarimo turinys, ar asmuo pritarė kitų bendrininkų veiksams, ar pats neperžengė susitarimo ir panašiai, kadangi vėliau pagal tai galima išskirti kiekvieno iš bendrininkų baudžiamąją atsakomybę.

Būtina taip pat paminėti, kad bendrininkavimas turi būti atliekamas nusikalstamos veikos daryme, jeigu baudžiamasis įstatymas nenumato, kad atliekama veika yra nusikalstama, joks nusikaltimas nėra padaromas. Toks reguliavimas yra įtvirtintas baudžiamajame įstatyme ir yra išreikštas BK 2 str. 4 d., kuriame apibrėžiama, kad asmuo gali atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, kai jo padaryta veika yra numatyta baudžiamajame įstatyme ir atitinka nusikalstamos veikos ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741).

Kitas esminis bendrininkavimo momentas yra BK 24 str. 2 d. - 6 d. nurodytos bendrininkų rūšys. Baudžiamasis kodeksas nurodo galutinį sąrašą galimų bendrininkų rūšių, kurios išskiriamos kaip: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas. Atsižvelgiant į darbo temą, šios rūšys detalios nebus nagrinėjamos ir aptariamos.

Teisės teorijoje ir praktikoje galime, kaip jau buvo minėta, rasti ir ketvirtą bendrininkavimo formą - paprastą bendrininkavimą (Girdenis *et al.*, 2014, p. 36-37). Ši forma iš esmės apima kitų formų spragą, tai situacija, kai, pavyzdžiui, baudžiamąjį nusižengimą padaro asmuo, kuris buvo sukurstytas kitų asmenų, kurie patys nedalyvauja įgyvendinant tokios veikos sudėties objektyviuosius požymius (Švedas *et al.*, 2019, p. 373).

Pagrindinė šios formos reikšmė yra būtent tokių atvejų reguliavimo užpildymas, kuomet galima nustatyti bendrininkavimą pagal BK 24 str., bet negalime jo pritaikyti vienai iš BK 25 str. numatytų bendrininkavimo formų. Tai siekiant išvengti situacijos, kad tokią nusikalstamą veiką atlikę asmenys būtų baudžiami įprasta tvarka, neįvertinant jų atliktos veikos didesnio pavojingumo, būtent ir yra taikoma ši bendrininkavimo forma.

Pats baudžiamasis įstatymas numato tris bendrininkavimo galimas formas, kurios išsiskiria tam tikrais požymiais, savo organizuotumu bei pavojingumu.

Pirmoji tokia forma yra numatyta BK 25 str. 2 d. - bendrininkų grupė. Išskiriama, kad bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau

asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Pagrindinis išskiriamas požymis šioje vietoje yra įstatyme numatytas reikalavimas, kad nusikalstamoje veikoje dalyvautų bent du vykdytojai, būtinas požymis yra susitarimas dėl vienos nusikalstamos veikos padarymo ir dviejų vykdytojų dalyvavimo reikalavimas. Vykdytojo sąvoka pateikiama BK 24 str. 3 d., numatant, kad tai yra asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė pats arba pasitelkė nepakaltinamus asmenis arba nesulaukusius BK 13 str. nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Taip pat pabrėžiama, kad, jeigu nusikalstamą veiką padaro keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju).

Kitas esminis momentas pateikiamas bendrininkų grupės apibrėžime yra susitarimas nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje. Baudžiamosios teisės teorija ir BK išskiria tris nusikalstamos veikos stadijas, kurios yra: 1) rengimasis padaryti nusikalstamą veiką (BK 21 str.); 2) pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką (BK 22 str.); 3) baigta nusikalstama veika. Pagal pateiktą bendrininkų grupės apibrėžimą BK 25 str. 2 d. nėra jokio reikalavimo, kurioje stadijoje bendrininkai susitars dėl nusikalstamos veikos, tačiau reiktų paminėti, kad rengimosi stadijoje bendrininkai atsakytų tik už rengimąsi padaryti sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, jeigu nustatoma, kad rengiamasi padaryti nusikaltimą, bet nusikaltimas yra nesunkus, apysunkis arba baudžiamasis nusižengimas, bendrininkams atsakomybė už rengimąsi padaryti tokią veiką nekyla, todėl iš esmės yra aktualus nusikaltimo sunkumo laipsnis. Bendrininkų grupės pagrindinė reikšmė yra ta, kad jos egzistavimo nustatymas iš esmės galimai yra baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, aišku, tai yra paliekama teismo sprendimui, kaip numato BK 60 str. 1 d. 1 p., kuriame nurodoma, kad teismas priima sprendimą pripažinti arba nepripažinti to kaip sunkinančios atsakomybės aplinkybės kiekvieno bendrininko atveju atskirai, ir tai yra teismo teisė, bet ne pareiga. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-599/2006). Tai iš esmės galima aiškinti kartu su BK 26 str. 3 d. numatytu atskyrimu tarp bendrininkų atsakomybės, esant vieno bendrininko atsakomybę lengvinančių, sunkinančių arba šalinančių aplinkybių, kad jos nesitaiko kitų bendrininkų atžvilgiu, šios aplinkybės yra susijusios tik su konkrečiu bendrininku (su kuriuo šios aplinkybės susijusios) ir negali būti taikomos visiems bendrininkams bendrai. Dažniausiai teismai, vertindami BK 60 str. 1 d. 1 p. taikymą, atsižvelgia į faktines aplinkybes ir nustato atliktų nusikalstamų veiksmų bei bendrininko pavojingumą (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-168-1078/2020).

Taip pat bendrininkų grupės egzistavimo nustatymas padarytoje nusikalstamoje veikoje gali būti kvalifikuojanti aplinkybė - tai numato BK 149 str. 2 d. ir BK 150 str. 2 d., šiuo atveju nustatant, kad šiuose straipsniuose nusikalstama veika buvo atlikta bendrininkų grupės, atitinkamai taikoma griežtesnė sankcija.

Kita bendrininkavimo forma yra organizuota grupė, ji įtvirtinta BK 25 str. 3 d., kadangi organizuota grupė bus plačiau nagrinėjama šio darbo trečiojoje dalyje, atitinkamai, šioje dalyje bus aptariama tik jos reikšmė kaip bendrininkavimo formos.

Organizuota grupė, taip pat kaip bendrininkų grupė, yra esminė baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė arba nusikalstamą veiką kvalifikuojanti aplinkybė. Skirtumas pasireiškia per tai, kad, jeigu nusikalstama veika yra padaroma organizuotos grupės ir padarytos nusikalstamos veikos sudėtyje nėra numatyta organizuotos grupės kaip kvalifikuojančios aplinkybės, tai tokiu atveju laikoma, kad organizuota grupė bus sunkinanti aplinkybė ir taikomas BK 60 str. 1 d. 2 p., šiuo atveju teismas diskrecijos teisės neturi. Jeigu nusikalstamos veikos sudėtyje yra numatyta kvalifikuojanti aplinkybė - organizuota grupė, tai tokiu atveju kaip papildoma sunkinanti aplinkybė ji jau nebus taikoma, bus taikoma nusikalstamos veikos sudėtyje numatyta kvalifikuojanti aplinkybė (kaip pvz., BK 180 str. 3 d., BK 181 str. 3 d. ir t.t.). Iš to galima spręsti apie įstatymų leidėjo siekį ir tikslą numatyti sunkesnę atsakomybę asmenims, kurie dalyvavo organizuotos grupės veikloje, lyginant su bendrininkų grupės.

Baudžiamosios atsakomybės riboms taip pat yra labai aktualus organizuotos grupės nustatymas, kadangi, jeigu nusikalstamos veikos sudėtyje yra numatyta kvalifikuojanti aplinkybė - organizuota grupė, bausmės ribos yra žymiai didesnės. Pavyzdžiui, BK 180 str. 3 d. numato, kad, jeigu plėšimas įvykdomas dalyvaujant organizuotoje grupėje, galimos bausmės ribos yra nuo dviejų iki dešimties metų laisvės atėmimas. Tuo tarpu, žiūrint į BK 180 str. 1 d., kai plėšimas įvykdomas ne organizuotos grupės, galimos bausmės ribos yra mažesnės: asmuo gali būti baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki šešerių metų.

Dar vienas galimas pavyzdys tokioms bausmės riboms gali būti BK 181 str. turto priedavimas. Šio straipsnio 3 d. numato kvalifikuojančią aplinkybę, kad nusikaltimą atliko organizuota grupė, bausmės ribos tokiu atveju yra laisvės atėmimas nuo trijų iki dešimties metų, o 1 d. nesant organizuotos grupės požymiui numato bausmės ribas: areštas arba laisvės atėmimas iki šešerių metų.

Iš to galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas išskiria organizuotos grupės didesnę pavojingumą. Tai pasireiškia per patį bendrininkavimą atliekant nusikalstamą veiką, kas yra laikoma daug pavojingesne nusikalstama veika nei kad asmuo vienas įvykdytų

nusikalstamą veiką. Todėl įstatymų leidėjas atitinkamai nurodo ir didesnes galimas bausmės ribas esant organizuotos grupės požymiui, kas iš esmės kvalifikuoja nusikalstamą veiką.

Kitas esminis momentas yra tas, kad BK 54 str. 2 d. 6 p. irgi yra aktualus, nustatant bausmės rūšį ir jos dydį (individualizuojant bausmę), turi būti atsižvelgiama į asmens kaip bendrininko dalyvavimą darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį (Piesliakas, p. 107-111), kas iš esmės dažniausiai reiškia griežtesnę bausmę ir didesnį jos dydį, atsižvelgiant į bendrininkavimo formą.

Organizuota grupė taip pat veikia kaip vidurinis lygis (tarpinė grandis) (Girdenis *et al.*, 2014, p. 37) tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo, kuomet grupės atliekamoje veikloje nustatomas tam tikras nuoseklumas, vaidmenys, atliekamos funkcijos ir kiti požymiai, atliekama nusikalstama veika savo mastu ir sunkumu didesnė už bendrininkų grupės, tačiau neprilygsta nusikalstamo susivienijimo grupei.

Nusikalstamas susivienijimas yra pati pavojingiausia ir labiausiai organizuota bendrininkų grupė, jos egzistavimas iš esmės kelia didelį pavojų ne tik valstybės piliečiams, bet ir pačiai valstybei, jos ekonomikai, tvarkai, saugumui ir kitoms sritims. BK 25 str. 4 d. nusikalstamą susivienijimą apibrėžia kaip: „Nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas tada, kai bendrai nusikalstamai veikai - vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems, labai sunkiems nusikaltimams daryti susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė“. Taip pat BK išskiria ir atskirą nusikalstamo susivienijimo straipsnį, kuris yra įtvirtintas BK 249 str. (Nusikalstamas susivienijimas). Iš pateiktos sąvokos galima išskirti tam tikrus esminius požymius:

- 1) 3 ir daugiau asmenų dalyvavimas;
- 2) susivienijimas vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems, labai sunkiems nusikaltimams daryti;
- 3) pastovūs ryšiai tarp grupės narių;
- 4) vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Tai nėra baigtinis požymių sąrašas, teismų praktikoje ir teisės teorijoje taip pat išskiriama tam tikrų papildomų požymių egzistavimo reikalavimas, kuriuos identifikavus, galima nustatyti nusikalstamą susivienijimą. Tokie požymiai yra, pavyzdžiui: hierarchinė struktūra, vadovavimas nusikalstamam susivienijimui, nusikalstamos veiklos planavimas, pelno siekimas, disponavimas bendromis lėšomis, drausmės ir subordinacijos palaikymas ir kitos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje

byloje Nr. 2K-72-489/2020). Kadangi tai nėra šio darbo tema, detaliau su nusikalstamu susivienijimu konkrečiai susiję požymiai nebus nagrinėjami, išskyrus šių požymių palyginimą su kitų bendrininkavimo formų požymiais šio darbo ketvirtojoje dalyje.

Nusikalstamo susivienijimo kriminalizavimas yra laikomas prioritetiniu ir Europos Sąjungos valstybėse bei kitose tarptautinėse valstybėse. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2002). *Valstybės žinios*, 51-1933) iš esmės numato pareigą Lietuvos Respublikai, kaip šios konvencijos narei, kriminalizuoti dalyvavimą organizuotoje nusikalstamoje grupuotėje, kurios apibrėžimas pateikiamas konvencijos 2 str. a) punkte. Atsižvelgiant į šį tarptautinį įsipareigojimą, nacionaliniu lygmeniu įstatymų leidėjas taip pat, kaip buvo minėta, yra numatęs atskirą nusikalstamą veiką - už dalyvavimą ir organizavimą nusikalstamo susivienijimo (BK 249 str.). Taip įstatymų leidėjas iš esmės siekia kriminalizuoti kaip atskirą nusikalstamą veiką dalyvavimą tokioje grupėje, kadangi BK 25 str. 4 d. numato nusikalstamą susivienijimą tik kaip bendrininkavimo formą, bet ne atskirą nusikalstamą veiką.

Europos Sąjungos lygmeniu taip pat yra siekiama kovoti su organizuoto nusikalstamumo egzistavimu ir vykdoma veikla, pirmiausia tai galima pastebėti per 2005 m. vasario 24 d. priimtą Tarybos pamatinį sprendimą 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. Šiame sprendime yra numatoma, kad pagrindinis organizuoto nusikalstamumo tikslas yra finansinė nauda (gaunama iš atliekamų nusikalstamų veikų), todėl, siekiant kovoti su organizuotu nusikalstamumu, dėmesys turėtų būti nukreipiamas į būtent iš šios finansinės naudos atsirandančias lėšas, turtą ir kt., siekiant tokį turtą surasti, areštuoti, konfiskuoti ar kitaip suvaržyti (Europos Tarybos 2005 m. vasario 24 d. pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. OL L 68, p. 49.). Organizuotas nusikalstamumas dažniausiai savo veiklą vykdo ne vienos valstybės teritorijoje, tai dažniausiai yra atliekama keliose valstybėse, kai kuriose iš jų vykdamas nusikalstamą veiką, o kitose, pavyzdžiui, realizuojant iš nusikalstamos veikos įgytą finansinę naudą. Taip pat tarp skirtingų valstybių organizuoto nusikalstamumo atsiranda tam tikras bendradarbiavimas, šio darbo autorius pastebi, kad, pavyzdžiui, Lietuvoje organizuoto nusikalstamumo ribos yra išsiplėtusios, nemaža dalis nusikalstamų veikų yra atliekama Europos ar kitose tarptautinėse valstybėse.

Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje nėra laikoma nei sunkinanti, nei kvalifikuojanti aplinkybė (kaip, pavyzdžiui, bendrininkų grupės arba organizuotos grupės atveju), tačiau tai sudaro atskiro nusikaltimo, numatyto BK 249 straipsnyje, sudėtį

(Girdenis *et al.*, 2014, p. 40). Aiškiai matomas įstatymų leidėjo siekis numatyti, kad nusikalstamas susivienijimas jau kaip toks darinys yra baustinas, kaip atskiras nusikaltimas, o ne traktuojama, kaip sunkinanti ar kvalifikuojanti aplinkybė, tokiu tikslu įtvirtintas būtent BK 249 straipsnis. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad BK 26 str. 5 d. dalis numato, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal BK 249 str. kaip vykdytojas. Taip pat išskiriama galimybė, pripažinus šiuos asmenis pagal BK 249 str. vykdytojais, jų kitas padarytas veikas kvalifikuoti individualizuojant pagal BK 24 str. numatytas bendrininkų rūšis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos susivienijimo bylose apžvalga Nr. 26). Nors, atsižvelgiant į šiuolaikinę praktiką, toks kvalifikavimas neegzistuoja, nėra taikomas.

Atsižvelgiant į daugumą šių požymių, galima išskirti pagrindines bendrininkavimo formos reikšmes:

1. Įstatyme įtvirtinamas pavojingesnės nusikalstamos veiklos reguliavimas, kai šią nusikalstamą veiką vykdo ne vienas asmuo, o priklausomai nuo bendrininkų formos tam tikras skaičius (keli asmenys), taip pat tokia nusikalstama veika gali būti vienkartinė, bet dažniausiai siejama su keletu nusikalstamų veikų darymu bei tarp asmenų egzistuoja tam tikras ryšys (organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atveju).
2. Nustatymas bendrininkų formos egzistavimo - iš esmės reiškia griežtesnę bausmę, didesnę baudžiamąją atsakomybę arba nusikalstamą veiką kvalifikuojančią aplinkybę. Jeigu nustatomas nusikalstamas susivienijimas – tai pirmiausia reiškia, kad yra BK 249 str. numatyta nusikalstamos veikos sudėtis ir kvalifikacija turi prasidėti būtent nuo šio straipsnio.
3. Lietuvos Respublika yra įpareigota ne tik nacionaliniu lygmeniu atlikti kovą su organizuotu nusikalstamumu (jo egzistavimas kelia grėsmę), bet ir Europos Sąjungos bei tarptautiniu lygmeniu, kadangi Lietuva yra ratifikavusi daugumą sprendimų, konvencijų ir panašių teisės aktų, kurie yra skirti kovai su organizuotu nusikalstamumu.
4. Skirtingų galimų bendrininkų formų įtvirtinimas BK 25 str. identifikuoja, kad organizuotas nusikalstamumas iš esmės yra skirtingas savo mastu (pavojingumu). Todėl yra reikalingos skirtingos jo rūšys, siekiant tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, nes, neturint skirtingų numatytų formų, būtų neįmanoma užtikrinti teisingo reguliavimo. Dabartinis reguliavimas tarp formų turi tam tikrą

probleminių aspektų, kurie visgi neužtikrina įstatymų leidėjo siekio sureguliuoti šią sritį. Apie tai bus aptariama šio darbo ketvirtojoje dalyje.

2. ORGANIZUOTOS GRUPĖS KAIP BENDRININKAVIMO FORMOS ISTORINĖ RAIDA BK

Pradedant nagrinėti organizuotos grupės kaip vienos iš BK 25 str. numatytų bendrininkavimo formų istorinę raidą, reikėtų paminėti faktą, kad iki 2000 m. Lietuva neturėjo savo baudžiamojo kodekso, todėl organizuotos grupės (jos atitikmens) kaip tokios bendrininkavimo formos ar išraiškos reikia pradėti ieškoti kitose teisės šaltiniuose ir tai reikia daryti pirmiausia per bendrininkavimo institutą (sąvoką).

Pradinis atskirties taškas, nagrinėjant istorinę raidą, organizuotos grupės gali būti randamas 1919 sausio 16 d. Lietuvos valstybės Tarybos prezidiumo ir teisingumo ministro aktu priimtame įstatyme, kurio pagrindu buvo įteisinta, kad atkurta¹ nepriklausoma Lietuvos Respublika naudos bei savo baudžiamuoju kodeksu laikys Rusijos imperijos 1903 m. baudžiamąjį statutą.

Šiame statute buvo galima aptikti tam tikrą bendrininkavimo instituto apibrėžimą ir būdingus jam požymius. Kaip ir šiuolaikiniame reguliavime, bendrininkavimui buvo reikalingas tarp asmenų tam tikras susitarimas arba žinojimas, taip pat išskirta buvo ir tai, kad tokie asmenys turėjo tyčia padaryti nusikalstamą veiką bei tyčia šią nusikalstamą veiką padaryti bendrai kartu (Vansevičius, 1996, p. 16). Tai atsispindi ir šiuolaikinio BK reguliavime, kuriame išskiriamas tyčios ir susitarimo reikalavimas kaip reikalingi požymiai nustatinėjant bendrininkavimo institutą (tuo tarpu ir atitinkamą bendrininkavimo formą, kaip, pavyzdžiui, organizuotą grupę). Šis statusas iš esmės apibrėžė bendrininkavimą darant nusikalstamą veiką, tačiau paties bendrininkavimo kaip atskiro instituto neįtvirtino.

Kitas svarbus istorinės raidos etapas, susijęs su organizuota grupe, turi būti siejamas su 1961 m. birželio 26 d. Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos Aukščiausios Tarybos priimtu baudžiamuoju kodeksu (toliau vadinamas - LTSR BK).

Būtent LTSR BK 18 str. buvo tiesiogiai įtvirtintas bendrininkavimo institutas, kuris buvo apibrėžiamas kaip - tyčinis bendras dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikaltimo padaryme. Taip pat šiame straipsnyje atsispindi ir dabartinio BK 24 str.

¹ Iki pirmo nepriklausomybės atkūrimo (1918 vasario 16 d.) Iletos Respublika buvo okupuota Rusijos imperijos, ir tuometinėje Lietuvos Respublikos teritorijoje nuo XIX amžiaus vidurio buvo taikomi būtent Rusijos imperijoje galioję įstatymai, todėl atkūrus nepriklausomybę iš esmės buvo palikta galioti okupacijos laikotarpiu taikyta teisinė sistema, ją atitinkamai modifikuojant.

numatytų bendrininkų rūšių pradmenys (organizatorius, kurstytojas, padėjėjas, vykdytojas).

LTSR BK ypatingoje dalyje taip pat galime aptikti tam tikras sąvokas, skirtas bendrininkavimo formoms apibūdinti: grupiniai veiksmai, grupė, nusikalstama grupuotė, banditinė gauja, grupė iš anksto susitarusių asmenų, antitarybinė organizacija ir kt. (Pavilonis *et al.*, 1989, p. 42). LTSR komentare galima aptikti ir bendrininkavimo formų:

- 1) paprastas bendrininkavimas (bendrakalybė);
- 2) sudėtinis bendrininkavimas (bendrininkavimas siaurąja prasme);
- 3) nusikalstama bendrija (antitarybinė organizacija, nusikalstama grupuotė, gauja).

Šios grupės iš esmės kai kuriais savo požymiais yra panašios į šiuolaikines BK 25 str. numatytas bendrininkavimo formas, aišku, būtina pabrėžti, kad yra ir esminių skirtumų. Panašumas, aišku, yra susijęs su tuo, kad šiuolaikinis BK atitinkamai buvo priimtas, keičiant LTSR BK, todėl seno baudžiamojo įstatymo reglamentavimas buvo modifikuojamas ir perkeliamas į naują BK su tam tikromis naujovėmis.

Kalbant apie organizuotą grupę, mes jos, kaip atskiros bendrininkavimo formos, LTSR BK išskirtos, nerasime, tačiau galime rasti jos apibrėžimo pradmenis, kurie atsispindi LTSR BK 41 str. (atsakomybę sunkinančios aplinkybės) 2 punkte (nusikaltimą padarę organizuota grupė) (Pavilonis *et al.*, 1989, p. 86) ir kaip atskiros nusikalstamos veikos sudėties dalį (LTSR BK 70 str., 75 str., 144 str. ir kt.). Tai reiškia, kad LTSR BK organizuota grupė buvo įtvirtina, kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė arba kaip atskiro nusikaltimo sudėties dalis. Lyginant su šiuolaikiniu BK, galime pastebėti, kad organizuota grupė taip pat yra išlikusi kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė (BK 60 str. 1 d. 2 p.) arba kaip tam tikros nusikalstamos veikos kvalifikuojanti aplinkybė (BK 180 str. 3 d., BK 181 str. 3 d., BK 182 str. 2 d. ir t.t.).

Taip pat būtina paminėti, kad sutampa tiek LTSR BK, tiek BK numatytos organizuotos grupės kaip atsakomybę sunkinančios aplinkybės taikymas. Jeigu atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra kaltininkui inkriminuoto nusikaltimo sudėties požymis ar padarytą nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis ir teismas tokia aplinkybe rėmėsi kvalifikuodamas veiką, ji nebegali būti pripažinta kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257-719/2019). Praktikoje ši vieta išliko nepakitusi.

LTSR BK komentaras taip pat pateikia organizuotos grupės apibrėžimą - tai gana pastovi iš anksto susitarusių asmenų grupė, kurioje yra daug glaudesnis ryšys tarp bendrininkų, parengtas nusikaltimo planas, pasidalinta vaidmenimis, vadovaujama nusikaltimo padarymui (Pavilonis *et al.*, 1989, p. 44). Toks apibrėžimas iš dalies

atsispindi dabartinėje BK 25 str. organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymiuose, išskiriant reikalavimą ryšių egzistavimui, vaidmenų pasiskirstymui, pastovumui. Tai yra suprantama, nes taip buvo siekiama apibrėžti organizuotą nusikalstamumą, kuris buvo apibrėžtas kaip organizuota grupė. Tik vėliau buvo išskirta kaip atskira bendrininkavimo forma - nusikalstamas susivienijimas - ir iš esmės pakeista organizuotos grupės apibrėžimo paskirtis.

Taip pat papildomai komentaras aptaria ir kuomet nusikaltimas laikomas padarytu organizuotos grupės: jeigu nusikaltimą padaro bendrai veikdami du ar daugiau asmenų, sąmoningai susivienijusių nusikalstamam tikslui pasiekti (Pavilonis *et al.*, 1989, p. 88). Atsiranda asmenų skaičiaus reikalavimas, kuris atitinka šiuolaikinės organizuotos grupės vieną iš būtinų požymių - dviejų ar daugiau asmenų reikalavimas. Taip pat išskiriamas ir tokios organizuotos grupės didesnio pavojingumo lygis: jeigu grupė yra pastovesnė, vieningesnė, veikia pagal iš anksto parengtus planus, jos padaryti nusikaltimai yra dar pavojingesni visuomenei. Pagal dabartinį BK tai iš esmės atitinka tiek nusikalstamo susivienijimo, tiek organizuotos grupės apibrėžimą.

Trečias organizuotos grupės istorinės raidos laikotarpis turi būti siejamas su 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968 priimtu ir nuo 2003 m. gegužės 01 d. įsigaliojusi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, kuriame organizuota grupė buvo įtvirtinta, kaip viena iš bendrininkavimo formų, kurią įstatymas apibrėžė kaip: „Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.“

Prieš priimant šį kodeksą, tiek po jo priėmimo buvo svarstoma dėl organizuotos grupės sąvokos apibrėžimo naujajame kodekse, pateikti tam tikri siūlymai tiek teisės teorijoje, tiek įstatymų leidėjo, kaip turėtų būti apibrėžiama (keičiama) organizuotos grupės sąvoka.

Pavyzdžiui, A.Šumskas organizuotą grupę įvardijo išskirdamas požymius, kurie turėtų būti priskiriami organizuotai grupei: organizuotos grupės nariai iš anksto pasirengia nusikaltimui, suderina nusikaltimo planą ir kitas nusikaltimo detales, pasiskirsto vaidmenimis, yra organizatoriai, padėjėjai, vykdytojai ir jie visi, atlikdami jiems paskirtus uždavinius, įgyvendina bendrą nusikalstamą tikslą (padarytas nusikaltimas pagal suderintus veiksmus yra dažniausiai slepiamas, realizuojamas nusikalstamu būdu gautas turtas ir panašiai) (Šumskas, 2000, p. 144-145). Iš pateikto apibrėžimo galima pastebėti tam tikras problematikas, pirma, detalizuojamas suderinimas iš anksto veiksmų, plano, kitos detalės, bet neminima, kad toks susitarimas gali būti atliekamas ir nusikaltimo darymo metu (nebūtinai rengimosi stadijoje). Taip pat detalizuojamas vaidmenų

pasiskirstymas, nors galimi atvejai, kai organizuotos grupės nariai vaidmenų aiškiai nėra pasiskirstę, bei kai atitinkamai organizuotoje grupėje nėra, pavyzdžiui, padėjėjo.

Prof. dr. J. Prapiestis detalizavo, kad organizuotą grupę galima apibrėžti atsižvelgiant į tam tikrus požymius: nusikaltimo padarymo ir slėpimo plano parengimą, suderinimą tokio plano, pasirengimą nusikaltimo darymui, vaidmenų tarp bendrininkų pasiskirstymą (Abramavičius *et al.*, 1996, p. 264-275). Šiuolaikinėje praktikoje būtent šių požymių egzistavimas, nustatymas yra viena iš priemonių, nustatant organizuotą grupę bei atskiriant bendrininkavimo formas viena nuo kitos.

Prof. dr. A. Gutauskas taip pat siūlė nurodyti, kad organizuota grupė savo veikla nesiekia ekonominės naudos (Gutauskas, 1999, p. 28), taip sudarant galimybę atskirti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo, kurio tikslas dažniausiai yra iš nusikalstamos veikos gaunama ekonominė nauda. Vėliau, po kodekso priėmimo, prof. A. Gutauskas taip pat pateikė ir kitą siūlymą organizuotos grupės apibrėžimui: Organizuoti grupė yra tokia grupė, kai du arba daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną arba kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį (Gutauskas, 2003a, p. 63). Esminis skirtumas šiuo atveju nuo įstatyme įtvirtintos organizuotos grupės sampratos yra susitarimas iš anksto daryti nusikaltimą, kadangi įstatyme nurodoma galimybė susitarimą sudaryti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje.

Šiuolaikinė BK 25 str. 3 d. įtvirtintas organizuotos grupės apibrėžimas išliko beveik nepakeistas, vienintelis skirtumas yra, kad 2013 m. liepos 02 d. Nr. XII-497 priimtu BK 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsnių įstatymu organizuotos grupės sampratoje atsiranda taip pat papildomai susitarimas dėl apysunkio nusikaltimo padarymo (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250-1, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249-1, 250-2, 250-3, 250-4, 250-5, 252-1 straipsniais įstatymas (2013). Valstybės žinios, 75-3768). Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas papildomai kriminalizuoja ir susitarimą dėl apysunkio nusikaltimo padarymo, ko anksčiau nebuvo.

Tuo buvo siekiama įgyvendinti Lietuvos Respublikos priimtus įsipareigojimus kaip Europos sąjungos valstybės narės pagal Europos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinį sprendimą 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. Iš esmės buvo pastebėta, kad pagal seną reguliavimą buvo siaurinama tyčinių nusikaltimų kategorija, į ją neįtraukiant apysunkių nusikaltimų, kas pagal šį pamatinį sprendimą buvo privaloma. Šio sprendimo 1 str. 1 p. apibrėžiama nusikalstamos organizacijos samprata ir nurodoma, kad

už jos vykdomas nusikalstamas veikas laisvės atėmimo bausmė turėtų būti ne mažesnė nei 4 (ketveri) metai (Europos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinį sprendimą 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. OL L 300, p. 42.). Nors šio sprendimo esmė buvo susijusi su nusikalstamu susivienijimu, buvo priimtas sprendimas atitinkamai keičiant nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą (papildomai įtraukiant apysunkį nusikaltimą), kartu suvienodinti ir organizuotos grupės apibrėžimą, siekiant išvengti skirtingų reikalavimų tarp šių bendrininkavimo formų.

3. ORGANIZUOTOS GRUPĖS SAMPRATA IR POŽYMIAI BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Kaip jau buvo minėta, organizuotos grupės samprata galime rasti galiojančio BK 25 str. 3 d., kuri apibrėžia organizuotą grupę kaip: Organizauta grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741). Iš šio organizuotos grupės apibrėžimo, įtvirtinto BK, galime išskirti įstatymo reikalaujamus būtinus požymius, kurie privalo būti nustatyti visi, norint nustatyti, ar nusikalstama veika buvo padaryta organizuotos grupės, ar ne. Tokiais požymiais išskiriama:

1. Dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti nusikalstamas veikas (asmenų skaičiaus reikalavimas bei susitarimo daryti nusikalstamas veikas būtinumas).
2. Kelių nusikaltimų arba vieno apysunkio, sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo padarymas (nusikaltimo sunkumo lygis, kuris numatomas baudžiamajame įstatyme (BK 11 str.)).
3. Užduočių ar vaidmenų pasiskirstymas.

Šių požymių egzistavimo tinkamas nustatymas yra pagrindas asmenų padarytą nusikalstamą veiką kvalifikuoti, kaip padarytą dalyvaujant organizuotoje grupėje, todėl šioje darbo dalyje bus siekiama detaliai išanalizuoti organizuotos grupės įstatyme nurodytus požymius, teorijoje pateikiamus požymius, ir teismų praktikoje išskiriamus požymius, kurie patikslina arba papildo BK 25 str. 3 d. randamus organizuotos grupės požymius.

Prieš pradėdant tokių požymių analizę, reikėtų trumpai aptarti kitus organizuotos grupės požymius, kuriuos galime rasti teorijoje, bet įstatyme ir teismų praktikoje šių požymių būtinumas (svarba) nėra išskiriami.

Tokie teorijoje randami požymiai yra: kriminalinis profesionalizmas, korupcija, bendra pinigų kasa, organizuojami bendri susirinkimai, lyderio egzistavimas (organizatorius ar vadovas), techninių priemonių naudojimas darant nusikalstamą veiką (pvz. telefonai, racijos), iš nusikalstamos veikos gautų pajamų pasidalinimas ir kiti galimi požymiai (Gutauskas, 2003a, p. 66-67).

Kriminalinis profesionalizmas siejamas būtent su asmenų gebėjimu atlikti nusikalstamas veikas, turėjimo specifinių žinių ar įgūdžių, kurie yra reikalingi vykdant tokias nusikalstamas veikas, taip pat pabrėžtina, kad tokių asmenų pragyvenimo šaltinis dažniausiai yra būtent iš nusikalstamos veikos (Gutauskas, 2003a, p. 66). Šio darbo autoriaus nuomone, šis požymis labiau turėtų būti siejamas su kita bendrininkavimo forma - nusikalstamu susivienijimu, tačiau neatmetama, kad toks požymis gali atsispindėti ir organizuotoje grupėje, bet teismų praktikoje jis nėra išskiriamas kalbant apie organizuotą grupę.

Kitas toks požymis yra korupcija, pavyzdžiui, prof. A. Gutauskas teigia, kad korupcija kaip požymis gali būti būdingas organizuotai grupei, bet, jo nuomone, jo privalomu nereikėtų laikyti (Gutauskas, 2003a, p. 66). Korupcija apskritai būdinga organizuotam nusikalstamumui, kadangi tokio junginio veika yra susijusi su dažniausiais latentiniais nusikaltimais (pavyzdžiui, kontrabanda, prekyba žmonėmis). Todėl, aišku, galimas atvejis, kad organizuota grupė (kuri yra priskiriama prie organizuoto nusikalstamumo), turinti tam tikrus ryšius, galėtų vykdyti korupciją tam, kad galėtų vykdyti savo nusikalstamą veiką.

Pavyzdžiui, organizuota grupė gali papirkti muitinę (jos pareigūnus), kad vėliau galėtų gabenti kontrabandą per muitinę. Toks atvejis galimas, bet jis nėra dažnas, teismų praktikoje retai randamas toks požymis. Korupcija nepasireiškia daugumoje organizuotų grupių veikoje, todėl kaip būtino požymio korupcijos nereikėtų laikyti, bet kaip papildomas požymis, kuris atspindėtų organizuotumo ir pavojingumo lygį tam tikros organizuotos grupės, jis yra naudingas.

Likę požymiai - bendra pinigų kasa, techninių priemonių, kurios naudojamos nusikaltimams atlikti, naudojimas, vykdomi susirinkimai tarp organizuotos grupės narių, gautų pajamų dalinimasis ir t.t., yra labiau pagalbinio pobūdžio organizuotos grupės požymiai. Tai reiškia, kad jų nustatymas padeda rasti kitus privalomus organizuotos grupės požymius. Taigi, šie požymiai neturėtų būti laikomi privalomais, bet jų nauda pasireiškia per padėjimą nustatyti būtinų požymių egzistavimą.

Tarkime, tam tikrų techninių priemonių naudojimas, pavyzdžiui, atliekant nusikalstamą veiką, organizuotos grupės nariai naudojami telefonais taip kordinuodami

savo veiksmus, kas padeda įvykdyti nusikaltimą. Tokių priemonių naudojimo nustatymas gali padėti nustatyti būtiną įstatyme numatytą organizuotos grupės požymį - susitarimą arba užduočių ar vaidmenų pasiskirstymą.

Toliau, kaip buvo minėta, bus analizuojami organizuotos grupės požymiai, kurie randami baudžiamajame įstatyme, teismų praktikoje bei teorijoje, kurių nustatymas yra laikomas būtinu arba išskiriama, kad toks požymis turėtų būti priskiriamas prie būtinų, norint nustatyti organizuotą grupę.

3.1. Dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti nusikalstamas veikas.

Pirmiausia, aiškiai išskiriama, kad organizuotoje grupėje turi būti du ar daugiau asmenų, tai atitinka BK 24 str. 1 d. bendrininkavimo apibrėžimą, kadangi organizuota grupė yra viena iš bendrininkavimo formų, tai organizuotos grupės asmenų skaičiaus reikalavimas yra tapatus bendrininkavimo institute išskiriamam asmenų skaičiaus reikalavimui. Šiems asmenims keliami tokie patys reikalavimai, kaip buvo minėta šio darbo pirmojoje dalyje, aptariant BK 18 str. 1 d. įtvirtintą bendrininkavimo institutą (amžius (BK 13 str.), veiksnumas, kaltė (tyčia) ir kiti požymiai). Būtina paminėti, kad be jau pirmojoje darbo dalyje keliamų reikalavimų, kalbant apie organizuotą grupę tiek teorijoje, tiek praktikoje, keliamas reikalavimas, kad asmuo suprastų, kad dalyvauja organizuotoje grupėje.

Pavyzdžiui, prof. dr. J. Prapiestis, aptardamas organizuotos grupės požymius, taip pat nurodo, kad bendrininkai supranta sukūrę organizuotą grupę ar priklausą jai (Švedas *et al.*, 2019, p. 374-375). Tokios pat nuomonės yra ir prof. dr. A. Gutauskas, kuris nurodo, kad yra būtinas subjektyvus požymis - bendrininkai supranta sukūrę ir priklausę būtent tokiai šias savybes atitinkančiai grupei (Gutauskas, 2003a, p. 65).

Tokiai nuomonei pritaria ir teismų praktika, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 20 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojame byloje Nr. 2K-297-942/2017, pabrėžiama, kad: „Teismų praktikoje taip pat akcentuota, kad svarbus aspektas sprendžiant klausimą dėl organizuotos grupės buvimo yra organizuotumo lygis ir asmens, dalyvaujančio nusikaltime, suvokimas priklausant grupei, turinčiai tikslą daryti nusikaltimus, t. y. svarbu, kad asmuo suvoktų priklausąs tokiai grupei (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-70/2014, 2K-304-942/2015, 2K-7-29-942/2016, 2K-109-746/2017). Iš baudžiamosios bylos medžiagos nesimato, kad R. Č. būtų apgalvojęsi nusikalstamos veiklos mechanizmą, savo veiksmų padarymo intensyvumą, tarpusavio vaidmenų pasiskirstymą, jai suteikto vaidmens ar konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro nusikalstamo tikslo. Vadinasi, negalima teigti, jog R. Č. suvokė priklausanti

būtent asmenų grupei, atitinkančiai organizuotos grupės pobūdį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-942/2017).

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 09 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-1073/2019, taip pat akcentuota, kad inkriminuojant bendrininkui organizuotos grupės aplinkybę, būtina, jog šis suprastų priklausęs tokiai grupei (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-1073/2019). Keliamas būtinumo reikalavimas teismų praktikoje ir teorijoje, kad asmuo suprastų, kad jis priklauso organizuotai grupei, ir, nesant tokio asmens suvokimo, negalima laikyti, kad asmuo atliko veiką organizuotoje grupėje.

Būtina paminėti, kad suvokimo aspekto nereikia sieti su konkrečiu pavadinimu, numatytu BK 25 str., tai reiškia, kad nesvarbu, kaip asmenys patys įvardintų nusikalstamą junginį (kokį pavadinimą jam suteiktų), pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006, pabrėžiama, kad: *„Nusikalstamo susivienijimo požymiai nustatomi ir įvertinami remiantis juridiniais kriterijais, todėl šiam vertinimui neturi reikšmės, kaip įvardija nusikalstamą junginį liudytojas M. B. - kaip organizuotą grupę ar kaip nusikalstamą susivienijimą. Be to, vargu, ar iki bylos iškėlimo jam buvo žinomi skirtumai tarp šių bendrininkavimo formų. Kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą, reikšminga yra tai, ar nusikalstamo junginio bendrininkai žino nusikalstamo susivienijimo tikslus, kaip kiekvienas suvokia savo vaidmenį ir užduotis, bendrininkų tarpusavio ryšius, techninį, organizacinį nusikalstamos veiklos lygį“* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006). Nors šitoje byloje kalbama apie nusikalstamą susivienijimą, bet organizuotos grupės atveju reguliavimas turėtų būti identiškas, kaip asmenys patys įvardina nusikalstamą junginį, neturi turėti įtakos teismo vertinimui, teismas turi vertinti visus požymius ir pats nustatyti tokio nusikalstamo junginio atitikmenį pagal įstatymą.

Kitas aspektas šioje dalyje yra susitarimas daryti nusikalstamas veikas. Kaip buvo minėta pirmojoje darbo dalyje, susitarimas šiuo atveju nėra apibūdinamas baudžiamajame įstatyme (koks susitarimas turi būti), bet teismų praktika ir teorija išskiria, kad toks susitarimas būna įvairios formos (žodinis, rašytinis, gestai, konkludentiniai veiksmai ir pan.) ir gali būti sudaromas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, išankstinis arba staiga kilęs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009).

Vis dėlto, kalbant apie organizuotą grupę, teismai yra linkę vertinti, kad toks susitarimas dažniausiai būna išankstinis (kai kuriose teismo nutartyse nurodomas kaip būtinas požymis), taip pat kaip reikalavimas tokiam susitarimui yra iškeliamas jo ne-laikinumas, negalėjimas būti vienkartinio pobūdžio bei tokio susitarimo pastovumas, kuris pasireiškia grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumu ir tvirtumu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304-942/2015). Tokio tipo susitarimas iš esmės suformuoja tarp bendrininkų tvirtus, netrumpalaikius ryšius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-109-746/2017).

Senesnėje teismų praktikoje buvo bandoma išplėsti organizuotos grupės požymius, nurodant, kad organizuotos grupės požymiai yra ir bendrininkų išankstinis susitarimas, kurį rodo apsirūpinimas nusikaltimo padarymo įrankiais, taip pat bendrininkų veikų suderinamumo pobūdis, pasireiškiantis užduočių pasidalijimu (kasacinė byla Nr. 2K-505/2002) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007).

Taip pat naujesnėje teismų praktikoje galime aptikti ir kitokį vertinimą, kur pasakoma, kad išankstinis susitarimas daryti nusikaltimą ar nusikaltimus ir pasirengimas nusikaltimo padarymui yra būtinas organizuotos grupės požymis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013).

Pabrėžtina, kad teismų praktikoje nurodoma, kad organizuota grupė gali susiformuoti, tiek rengiantis daryti nusikaltimą, tiek ir pradėjus jį daryti (t. y. bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje), tačiau visais atvejais inkriminuojant organizuotą grupę būtina nustatyti išankstinį susitarimą, kaltininko tyčią dalyvauti tokios grupės daromuose nusikaltimuose ir prisidedant (atliekant tam tikrą užduotį, turint konkretų vaidmenį) prie to, kad būtų pasiektas atitinkamas nusikalstamas rezultatas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-222/2017).

Pavyzdžiui, šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 07 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-222/2017, taip pat pasakyta, kad: *„Nustatyta, kad darydami plėšimus bendrininkai buvo iš anksto pasiskirstę užduotis ir jas atliko: L. B. nuveždavo ir parveždavo su pagrobtais daiktais kitus bendrininkus, laukdavo šių netoli nusikaltimo vietų, tuo tarpu R. J. (su A. A.) pagal sutartą planą, užsidėję kaukes, įsibraudavo į gyvenamąją patalpą, kur prieš nukentėjusiuosius vartodavo fizinį smurtą, juos suriūdavo (nusikaltimai prieš F. ir A. M., S. V., J. A. ir P. D.). Be to, R. J. ir A. S. (kartu su A. A.) padarė iš anksto suplanuotus nusikaltimus prieš L. D. ir A. D., šiuos*

apiplėšdami bei nužudydami; šiuo atveju atvykę R. J. vairuojamu automobiliu visi įsibrovė į nukentėjusiųjų gyvenamąjį namą maskuodami veidus kaukėmis, veikdami suderintai, surišę nukentėjusiesiems rankas juos mušė, grasino nužudyti, padegti namus, ieškojo pinigų ir aukso, pagaliau dėl savanaudiškų paskatų L. D. ir A. D. nužudė, vėliau dar panaudojo plėšimo metu pagrobtą A. D. išduotą „Swedbank“ mokėjimo kortelę bei jos PIN kodą paimdami iš bankomato grynuosius pinigus. Įrodytomis pripažintų nusikalstamų veikų padarymo aplinkybės - jų padarymo laikotarpis, būdas, mechanizmas, kiekvieno kaltininko konkretūs veiksmai vykdant savo užduotį, šių veikų išankstinis suplanavimas ir kitos svarbios aplinkybės rodo pakankamai pavojingą bendrininkavimo formą, būtent - organizuotą grupę“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-222/2017).

Pagal tokią praktiką reikėtų laikyti, kad nors baudžiamajame įstatyme ir nėra detalizuojama, kada toks susitarimas turėtų būti sudarytas (kaip tik numatoma, kad jis gali būti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje), visgi praktikoje laikomasi pozicijos, kad jis turi būti išankstinis. Tokio išankstinio susitarimo buvimas yra vienas iš požymių, kuris parodo organizuotos grupės egzistavimą bei padeda atskirti organizuotą grupę nuo bendrininkų grupės.

Toks teismų vertinimas dėl organizuotos grupės susitarimo iš esmės atitinka ir baudžiamosios teisės teorijoje randamą vertinimą, kuriame išankstinis susitarimas taip pat yra randamas ir priskiriamas, kaip būtinas organizuotos grupės požymis.

LTSR BK komentare, kaip buvo minėta antrojoje šio darbo dalyje, buvo išskirta organizuotos grupės sąvoka, kurioje buvo nurodoma, kad organizuota grupė yra iš anksto susitarusių asmenų grupė (Pavilonis *et al.*, 1989, p. 44).

Pavyzdžiui, prof. dr. A. Gutausko nuomone, BK 25 str. 3 d. organizuotos grupės apibrėžimas, nurodant, kad susitarimas dėl nusikalstamos veikos darymo yra galimas bet kokioje nusikalstamos veikos stadijoje, yra netikslingas, tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą (Gutauskas, 2003a, p. 62). Prof. dr. A. Gutauskas tai pat nurodo, kad išankstinis susitarimo buvimas pats savaime kelia didesnę pavojų visuomenei, nes didina organizuotos grupės dalyvių nusikalstamą valią, galimybę sėkmingai daryti nusikaltimus (Gutauskas, 2003a, p. 63). Tokiai prof. dr. A. Gutausko nuomonei šio darbo autorius pritaria, būtent išankstinis susitarimas iš esmės išskiria organizuotą grupę nuo bendrininkų grupės, kalbant apie organizuotumą ir tam tikrą pavojingumą. Grupė, kurios nusikalstama veika yra iš anksto suplanuota, kelia žymiai didesnę pavojų nei grupė, kurios veika gali būti suplanuojama spontaniškai (iš esmės veikos darymo (pasikėsinimo) metu).

Taip pat prof. dr. J. Prapiestis nurodo, kad organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius numatomus bendrus nusikalstamus momentus: parengia nusikaltimo planą, numato nusikaltimo padarymą, slėpimo mechanizmą, bendrininkams nurodomos užduotys, paskirstomi vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo vietos, būdo, laiko ir panašiai (Švedas *et al.*, 2019, p. 374-375). Tokia prof. dr. J. Prapiestio pateikiama pozicija iš esmės pagrindžia pagrindinį įstatymų leidėjo siekį išskirti bendrininkavimo formas pagal jų organizuotumą ir pavojingumą. Būtent iš anksto sudaromo sutikimo esmė yra tam tikrų nusikalstamos veikos darymo veiksmų suderinimas tarp bendrininkų (parengiamas planas), pasiskirstoma pareigomis kiekvieno bendrininko (jo atliekami veiksmai), numatoma, kaip bus paslepiamas nusikalstamos veikos padarymas ir panašios aplinkybės, kurių be išankstinio susitarimo suderinimas tarp bendrininkų nėra tikėtinas, arba tampa labai paviršutiniškas (nedetalus). Tokiu atveju organizuotos grupės organizuotumo lygis iš esmės nesiskiria nuo bendrininkų grupės.

Doc. dr. A. Vosyliūtė taip pat pateikė išankstinio susitarimo ir grupės pastovumo požymių vertinimą, kaip privalomų organizuotos grupės požymių reikalavimą. Pasak Doc. dr. A. Vosyliūtės, tiek išankstinio susitarimo, tiek grupės pastovumo, kaip organizuotos grupės privalomo požymio, reikalavimas neatitinka baudžiamojo įstatymo numatyto organizuotos grupės apibrėžimo, todėl šių požymių reikalavimas kaip būtinų norint nustatyti organizuotą grupę prieštarauja įstatymo numatytam organizuotos grupės apibrėžimui (Vosyliūtė, 2009, p. 231-247). Tad doc. dr. A. Vosyliūtė taip pat pabrėžia, kad būtų tikslinga įstatyme įtvirtinti bent jau išankstinio susitarimo reikalavimą organizuotai grupei, tokiu būdu užtikrinant įstatymų leidėjo siekį išskirti bendrininkavimo formas pagal organizuotumą ir pavojingumą.

Šio darbo autoriaus nuomone, reiktų sutikti su teismų praktika, prof. dr. A. Gutausko, prof. dr. J. Prapiestio, doc. dr. A. Vosyliūtės bei kitomis nuomonėmis, kurios pateikiamos teisės teorijoje, kad organizuotos grupės kontekste išankstinis susitarimas dėl nusikalstamos veikos (veikų) padarymo turėtų būti būtinas požymis. Laikantis baudžiamajame įstatyme įtvirtintos pozicijos, kad susitarimas gali būti sudaromas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, iš esmės yra paneigiama pačios organizuotos grupės, kaip bendrininkavimo formos, esmė, kuri yra įtvirtinimas tarpinio pavojingumo lygio tarp bendrininkų grupės (žemiausio pavojaus bendrininkavimas) ir nusikalstamo susivienijimo (aukščiausio pavojaus bendrininkavimas). Tokiu atveju organizuota grupė iš esmės yra tapatinama su bendrininkų grupe ir prarandama esmė numatyto reguliavimo.

Taip pat pabrėžtina, kad teismų praktika, išskirdama išankstinį susitarimą, kaip organizuotos grupės būtiną požymį, siaurina įstatymų leidėjo BK 25 str. 3 d. numatytos

organizuotos grupės apibrėžimą, ir teismų priimamose nutartyse nurodomas reikalavimas išankstinio susitarimo, kaip būtino organizuotos grupės požymio, yra kvestionuotinas. Teismai turėtų vengti vartoti (pabrėžti), kad išankstinis susitarimas yra būtinas organizuotos grupės požymis, bent jau pagal dabartinio BK 25 str. 3 d. organizuotos grupės apibrėžimą.

Vertinimo aspektu išankstinis susitarimas yra naudingo pobūdžio, nes atskleidžia organizuotos grupės išvystymą (organizuotumą), struktūrą ir panašias aplinkybes, todėl jo nustatymas yra svarbus įrodinėjant organizuotos grupės egzistavimą ir teismai turėtų atkreipti dėmesį į šį požymį, bet neturėtų laikyti, kad jo egzistavimas yra būtinas, bent jau pagal įstatyme įtvirtintą apibrėžimą.

Svarbu paminėti, kad organizuotos grupės vykdoma nusikalstama veika dažniausiai sunkiai įsivaizduojama be tokio išankstinio susitarimo, todėl suprantama, kodėl teorijoje ir praktikoje dažnai randamas jo išskyrimas (kartais net įvardinimas kaip būtino požymio organizuotai grupei nustatyti). Visgi įstatymų leidėjas įtvirtino organizuotos grupės apibrėžime, kad toks susitarimas galimas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, todėl, išvengiant įstatyme įtvirtinto apibrėžimo siaurinimo, reikėtų išankstinį susitarimą laikyti kaip papildomą požymį arba atitinkamai atnaujinti organizuotos grupės apibrėžimą įstatyme, kas, šio darbo autoriaus nuomone, yra būtina. Toks atnaujinimas būtų siejamas su išankstinio susitarimo įtraukimu į įstatyme numatytą organizuotos grupės sąvoką.

3.2. Kelių nusikaltimų arba vieno apysunkio, sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo padarymas.

BK 25 str. 3 d. įtvirtintame organizuotos grupės apibrėžime taip pat randame, kokius nusikaltimus ir kiek jų turi padaryti grupė, kad ši grupė atitiktų įstatymo pateikiamą organizuotos grupės apibrėžimą. Šis apibrėžimas yra sietinas su nusikaltimų skaičiumi ir sunkumu, pats įstatymas nenurodo konkrečių nusikaltimų, kuriuos organizuota grupė gali įvykdyti.

Įvardijama, kad organizuota grupė susitaria padaryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų arba labai sunkų nusikaltimą. Apysunkio, sunkaus ir labai sunkaus nusikaltimo apibrėžimą galime rasti BK 11 str. 4-6 d., bet svarbus momentas yra tas, kad įstatymas neišskiria kelių nusikaltimų sunkumo (ar tai turi būti apysunkiai, sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai). Iš to galima daryti išvadą, kad pagal įstatymo suformuotą organizuotos grupės sąvoką - asmenys gali susitarti padaryti, pavyzdžiui, kelis nesunkius nusikaltimus, ir tai atitiktų įstatymo keliamą reikalavimą organizuotai grupei nustatyti.

Jeigu asmenys susitartų padaryti vieną nesunkų nusikaltimą, jau tokios grupės negalėtume laikyti pagal įstatymo pateiktą apibrėžimą organizuota grupe, nors tai iš esmės nėra teisinga. Organizuota grupė išsiskiria savo būtent pavojingumu ir organizuotumu, kadangi tokios grupės nariai dažniausiai iš anksto susitaria dėl savo veiksmų, sudaro planą, pasiskirsto vaidmenimis, sudaro nusikaltimo paslėpimo mechanizmą bei kitaip suderina savo veiką. Pavojingumas tokios grupės yra labiau sietinas su tuo, kad tokios grupės veika yra suderinta (dažniausiai iš anksto), o ne su grupės atliekamų nusikaltimų sunkumu ir skaičiumi.

Tokią problemą išskiria ir prof. dr. A. Gutauskas, kuris pabrėžia, kad įstatyme įtvirtintas reguliavimas nėra logiškas tuo, kad pagal tokį organizuotos grupės apibrėžimą asmenys negali veikti organizuotoje grupėje, jeigu iš anksto susitaria daryti vieną nesunkų nusikaltimą (Gutauskas, 2003a, p. 62). Vien tai, kad padarytas tik vienas nesunkus nusikaltimas, neturėtų iš karto reikšti, kad tai nėra organizuotos grupės padarytas nusikaltimas, bet pagal dabartinį įstatyme įtvirtintą reguliavimą ir apibrėžimą tokioje situacijoje mes organizuotos grupės nustatyti negalėtume.

Taip pat prof. dr. A. Gutauskas išskiria ir tai, kad, jeigu organizuota grupė susitaria padaryti vieną nusikaltimą, toks nusikaltimas turi būti gana sudėtingas arba reikalaujantis atlikti daug veiksmų (Gutauskas, 2003a, p. 63). Pabrėžtina, kad teorijoje taip pat manoma, kad organizuota grupė paprastai nėra kuriama nesunkiam nusikaltimui ar baudžiamiesiems nusižengimams padaryti, tačiau tai nereiškia, kad organizuota grupė kartu su apysunkiais, sunkiais ar labai sunkiais nusikaltimais negali padaryti ir nesunkių nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų (Švedas *et al.*, 2019, p. 374).

Kitas svarbus momentas, kalbant apie organizuotos grupės atliekamų nusikalstamų veikų skaičių ir sunkumą, yra tęstinės nusikalstamos veikos vertinimas. Tai situacija, kuomet nusikalstamos veikos viename epizode organizuotos grupės nebuvo, bet vėliau ji atitinkamai susiformuoja tęsiant veiką (kitame veikos epizode).

Pavyzdžiui, psichotropinių ar narkotinių medžiagų gaminimas ar įgijimas ir tolesnis tų pačių psichotropinių ar narkotinių medžiagų laikymas, gabenimas, siuntimas, pardavimas ar kitoks platinimas nesudaro nusikaltimų pakartotinumą, ir veika kvalifikuojama kaip vienas nusikaltimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442/2011). Tokia nusikalstama veika turi daug epizodų (nėra vienkartinė), bet, pavyzdžiui, pradžioje asmuo gali platinti narkotines medžiagas vienas, o vėliau prie jo gali prisijungti kiti asmenys, kadangi toks platinimas nelaikomas skirtingomis nusikalstamomis veikomis, taip išeina, kad veika buvo vykdoma organizuotos grupės. Tokią situaciją galime rasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m.

lapkričio 05 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257-719/2019, kurioje pasakyta, kad: „*Tai, kad pradinėje šios tęstinės nusikalstamos veikos stadijoje V. Č. veikė ne organizuota grupė, kaip buvo nustatyta pirmosios instancijos teismo nuosprendyje, nepaneigia, kad toks bendrininkavimas susiklostė vėliau, įtraukiant į nusikalstamos veikos sumanymą kitus asmenis. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad tam tikrame nusikalstamos veikos epizode nebuvo organizuotos grupės esant tęstinei nusikalstamai veikai, nepaneigia fakto, kad visa nusikalstama veika pripažįstama padaryta organizuota grupė*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257-719/2019).

Dar vienas svarbus aspektas, siejamas su susitarimu daryti kelis nusikaltimus, turėtų būti siejamas būtent su nesunkių nusikaltimų. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad susitarimas daryti kelis nesunkius nusikaltimus turi įvykti iki pirmo nesunkaus nusikaltimo padarymo. Jeigu, įvykdžius pirmą nesunkų nusikaltimą, susiformuoja tyčia atlikti kitą nesunkų nusikaltimą, nors ir esant visiems būtiniesiems organizuotos grupės požymiams, mes jau organizuotos grupės šioje situacijoje nerasime.

Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-843/2020, pasakyta: „*Kaip jau buvo minėta, pagal BK 25 straipsnio 3 dalies nuostatas vienas iš būtinų konstatuoti organizuotos grupės požymių yra susitarimas daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Iš šios teisės normos gramatinės formuluotės spręstina, kad organizuotos grupės požymis negali būti inkriminuojamas tuomet, kai yra susitariama daryti tik vieną nesunkų nusikaltimą. Toks susitarimas turi apimti kelias tokio pobūdžio veikas, be to, toks susitarimas turi būti sudarytas vėliausiai iki pirmojo nesunkaus nusikaltimo pabaigos. Kad organizuotai grupei yra būdingas tam tikras pastovumas, nevienalaikiškumas pabrėžiama ir teismų praktikoje (kasacinės nutartys Nr. 2K-7-96/2012, 2K-60-942/2019, 2K-178-303/2019 ir kt.)*“ (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-843/2020).

Būtent šioje byloje buvo kaltinami trys asmenys, įvykdę dvi analogiškas nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimu (nesunkūs nusikaltimai, nes pasisavinta 600 Eur ir 1300 Eur), byloje konstatuota, kad tarp asmenų nebuvo nustatyto susitarimo: „*Nagrinėjamu atveju organizuotos grupės konstatavimui būtina įrodyti, kad nuteistieji veikė susitarę daryti kelias tokio pobūdžio veikas, be to, šis susitarimas tarp jų buvo sudarytas iki sukčiavimo J. V. K. turto atžvilgiu pabaigos. Patikimų įrodymų, kurių pagrindu būtų galima daryti kategorišką išvadą dėl minėtos aplinkybės, byloje nėra. Nei vienas iš nuteistųjų savo parodymais tokio susitarimo nepatvirtino*“ (Vilniaus apygardos teismo

2020 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-843/2020). Todėl jų veika buvo perkvalifikuota, nes organizuotos grupės šioje situacijoje teismas nenustatė, remdamasis, kad nebuvo susitarimo tarp asmenų atlikti dvi nusikalstamos nesunkias veikas iki pirmos nusikalstamos veikos padarymo, nors visi kiti būtini požymiai organizuotos grupės buvo.

Šio darbo autoriaus nuomone, reikėtų sutikti su teorijoje randama nuomone, kad organizuota grupė yra dažniausiai kuriama ne vienai nusikalstamai veikai atlikti, taip pat, kad organizuota grupė gali būti kuriama ir vienai nusikalstamai veikai atlikti, bet tokios veikos atlikimas reikalauja didelio pasiruošimo, ir pati veika turėtų būti sudėtinga. Taip pat įstatyme įtvirtintas apibrėžimas, kad organizuota grupė susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, iš esmės yra problematiškas, nes sunku išskirti, kodėl įstatymų leidėjas vertina, kad vieno nesunkaus nusikaltimo padarymas ir dviejų nesunkių nusikaltimų padarymas skiriasi sprendžiant dėl organizuotos grupės buvimo. Jeigu laikome, kad skirtumas yra skaičius atliktų nusikalstamų veikų, kyla klausimas, ar tai iš tikrųjų atspindi organizuotos grupės, kaip vienos iš bendrininkavimo formų, įtvirtintų įstatyme, tikslą.

3.3. Užduočių ar vaidmenų pasiskirstymas.

Šio organizuotos grupės požymio, kurį numato įstatymas, svarbą galime rasti ne tik teisės teorijoje, bet ir teismų praktikoje. Tokia svarba yra siejama būtent su tuo, kad užduočių ar vaidmenų pasiskirstymas yra tam tikras organizuotumo lygis, kuris reiškia pavojingesnę bendrininkavimo formą, nes nusikalstamos veikos atlikimas tampa lengvesnis ir labiau tikėtinas.

Užduotys gali būti labai įvairios, tokios kaip, pavyzdžiui, įrankių parūpinimas nusikalstamos veikos atlikimui, aplinkos, kol vykdomas nusikaltimas, stebėjimas, pasirengimas paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus, pačios nusikalstamos veikos vykdymas ir panašiai. Esminis kriterijus yra tas, kad, pasiskirsčius užduotimis, atitinkamai sukuriamas veikimo planas, mechanizmas atlikti nusikalstamą veika.

Vaidmenų pasiskirstymas tai iš esmės atitinka užduočių pasiskirstymą, kadangi pagal atliekamą užduotį asmuo bus priskiriamas tam tikram vaidmeniui, kaip, pavyzdžiui, asmuo, kuris bus atsakingas dėl įrankių parūpinimo nusikalstamai veikai atlikti, bus laikomas padėjėju, o asmuo, kuris naudos šiuos įrankius atliekant nusikalstamą veika, jau bus laikomas vykdytoju.

Svarbu pabrėžti, kad visų organizuotos grupės narių veikos, nepriklausomai nuo jų vaidmens, yra vertinamos kaip vykdytojų (Girdenis *et al.*, 2014, p. 38-39). Teismų praktikoje taip pat laikomasi identiškų pozicijų, kad organizuotos grupės nariai gali atlikti veiksmus, kurie atitinka padėjėjo požymius, aprašytus BK 24 straipsnio 6 dalyje, tačiau, konstatavus organizuotą grupę, jų veiksmai bus prilyginami nusikaltimo vykdytojui ir jie atsakys kaip nusikaltimo vykdytojai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2009).

Tai reiškia, kad nepaisant to, jeigu organizuotoje grupėje asmuo atliktų tik padėjėjo vaidmenį, jis vis tiek atsakytų kaip vykdytojas (už vykdytojo padarytą veiką). Aišku, būtina, kad toks asmuo atitiktų kitus organizuotos grupės požymius (būtų pakaltinamas, suprastų, kad padeda atlikti nusikalstamą veiką ir t.t.). Lygiai toks pat vertinimas yra ir dėl organizatoriaus, ir kurstytojo, jie atsakytų taip pat, kaip vykdytojai.

Kalbant apie užduočių ar vaidmenų pasiskirstymą, reikia atkreipti dėmesį, kad šie vaidmenys ar užduotys gali keistis organizuotos grupės veikimo metu, pavyzdžiui, vieno nusikaltimo metu asmuo gali veikti kaip padėjėjas, o kito nusikaltimo metu asmuo jau gali atlikti vykdytojo veiksmus arba to paties nusikaltimo metu asmuo gali atlikti kelis vaidmenis.

Pagal teoriją ir praktiką, jeigu vykdytojo veikoje atsispindi kitų veiksmų, kurie atitiktų kitas bendrininkavimo rūšis, įtvirtintas BK 24 str. 3-6 d., jo veika yra vis tiek kvalifikuojama tik kaip vykdytojo. Jeigu organizatorius atlieka ir kitus veiksmus, kurie galėtų būti, pavyzdžiui, priskiriami vykdytojui ar padėjėjui, jo veika yra kvalifikuojama tik kaip organizatoriaus. Atvejai, kai kurstytojas atlieka kartu ir padėjėjo veiksmus, arba, atvirkščiai, padėjėjas atlieka ir kurstytojo veiksmus, yra kvalifikuojami aprašant abiejų požymius (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 166-167). Išimtis iš šių taisyklių yra tie atvejai, kai nusikalstamos veikos sudėtyje yra numatyta kvalifikuojanti aplinkybė, kad veika atlikta organizuotos grupės. Kaip jau buvo minėta pirmojoje dalyje, tokiu atveju nėra dedama nuoroda į BK 24 str. įtvirtintą konkrečią bendrininko rūšį, teismas aprašo nutartyje visus požymius kiekvieno organizuotos grupės nario (nurodo jo vaidmenį ir t.t.), bet kvalifikacijoje atsispindi tik konkrečios padarytos nusikalstamos veikos straipsnis.

Svarbu paminėti ir tai, kad įmanomos tokios situacijos: 1) organizuotoje grupėje visi nariai atlieka vykdytojo funkcijas, bet yra pasiskirstę užduotis; 2) organizuotoje grupėje yra keli organizatoriai (Švedas *et al.*, 2019, p. 374).

Prof. dr. A. Gutauskas taip pat nurodo, kad kiekvienas veikiantis organizuotoje grupėje asmuo privalo žinoti savo užduotį (ką asmuo turi daryti) ir vaidmenį, nes dėl to visi organizuotos grupės nariai būna susitarę (Gutauskas, 2003a, p. 64). Būtent toks vaidmenų

ir užduočių pasiskirstymas yra siejamas su išankstiniu susitarimu, kuris buvo aptartas ankstesnėje šio darbo dalyje. Pabrėžtina, kad organizuotos grupės atveju galima vaidmenis ar užduotis pasiskirstyti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, bet dažniausiai tai yra atliekama iš anksto (nusikalstamos veikos rengimosi stadijoje).

Teismų praktika irgi išskiria vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo svarbą, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 05 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60-942/2019, pasakyta: „Pažymėtina, kad teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad, sprendžiant organizuotos grupės buvimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-453/2012, 2K-35/2013, 2K-103-976/2016, 2K-109-746/2017), be to, nurodyta, kad organizuotą grupę, be susitarimo ir tyčios požymių, išskiria būtent vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas, kuriam būdingas nevienalaikiškumas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-96/2012, 2K-304-942/2015, 2K-545-489/2015, 2K-103-976/2016, 2K-109-746/2017)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60-942/2019). Išskiriamas ne tik toks pasiskirstymas, bet taip pat yra nurodoma, kad tokiam vaidmenų ar užduočių pasiskirstymui būdingas nevienalaikiškumas.

Nevienalaikiškumas yra siejamas su tuo, kad tarp organizuotos grupės narių dažniausiai pasireiškia nevienkartiniai ryšiai, jie būna ilgalaikiai, nes tokios organizuotos grupės vykdoma nusikalstama veika irgi dažniausiai nėra vienkartinio pobūdžio, todėl tarp grupės narių yra aiškus vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Tokiai organizuotai grupei būdingas išankstinis susitarimas, tačiau jis turi pasižymėti nelaikinumu, negali būti vienkartinio pobūdžio, taip pat turi būti nustatytas pastovumas, pasireiškiantis grupės nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumu ir tvirtumu, tuo tarpu paprasto bendrininkavimo atveju susitarimas gali įvykti bet kuriuo metu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304-942/2015). Toks teismo vertinimas iš esmės gali ne visai atitikti įstatyme įtvirtintą organizuotos grupės apibrėžimą, kadangi ten nėra numatoma, kad tarp organizuotos grupės narių privalomai turi būti ilgalaikiai ir tvirti ryšiai, tačiau teorijoje galime rasti, kad pastovumas yra išskiriamas kaip vienas iš organizuotos grupės požymių.

Kaip buvo minėta, doc. dr. A. Vosyliūtė savo disertacijoje pabrėžė, kad nei pastovumas, nei išankstinis susitarimas nėra numatytas įstatymo formuluotėje, todėl neturėtų būti laikomas privalomu požymiu nustatant organizuotą grupę (Vosyliūtė, 2009, p. 231-247). Taip pat prof. dr. A. Gutauskas išskiria, kad tokia aplinkybė, kaip grupės

pastovumas, jos veiklos trukmė ir intensyvumas organizuotą grupę labai priartina prie kitos bendrininkavimo formos - nusikalstamo susivienijimo (Gutauskas, 2003a, p. 66). Su tokia nuomone reikia sutikti, tam pritaria ir teismų praktika, nurodydama, kad pastovumas neturėtų būti laikomas privalomu organizuotos grupės požymiu.

Pavyzdžiui, teismo nutartyje yra aiškiai įvardijama, kad paprastai organizuotos grupės narius sieja pakankamai pastovūs, netrumpalaikiai ryšiai, tačiau sprendžiant apie organizuotos grupės buvimą šios aplinkybės nėra esminės ir (ar) lemiamos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-222/2017).

Šio darbo autoriaus nuomone, reikia sutikti būtent su tokio vertinimu, kad tokių vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas, ryšiai tarp organizuotos grupės narių dažniausiai būna ne vienkartinio pobūdžio (jie yra pastovūs), bet vertinant tai neturėtų būti esminis kriterijus, be kurio negalima nustatyti organizuotos grupės, toks požymis turi svarbą, bet kaip papildomas požymis, nustatant organizuotą grupę.

4. ORGANIZUOTOS GRUPĖS NARIŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KVALIFIKAVIMO BEI ATRIBOJIMO NUO KITŲ BENDRININKAVIMO FORMŲ PROBLEMAS.

Pradedant nagrinėti organizuotos grupės kaip vienos iš BK 25 str. 3 d. numatytų formų problematikas, reikia pirma jas išskirti. Šio darbo autoriaus nuomone, tokios problemos gali būti išskiriamos į tris pagrindines sritis, kurias yra:

1. Organizacijos grupės narių padarytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos.
2. Organizacijos grupės atskyrimo nuo bendrininkų grupės problemos.
3. Organizacijos grupės atskyrimo nuo nusikalstamo susivienijimo problemos.

Šių trijų sričių ir iš jų kylančias problemas galime rasti tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek ir praktikoje.

Pirmosios srities dauguma problemų galima sieti su apskritai bendrininkavimo institutu. Jos pasireiškia ne tik organizuotoje grupėje, bet ir kitose bendrininkavimo formose.

Pavyzdžiui, viena iš problemų yra sietina su pačių organizuotos grupės narių atliekamais veiksmais, kurie išeina už tarp grupės narių sudaryto susitarimo ribų (tokia problema galima ir kitose bendrininkavimo formose). Pirmojoje darbo dalyje ši situacija jau buvo paminėta, tai yra vykdytojo ekscesas (pabrėžtina, kad susitarimo tarp bendrininkų ribas gali peržengti ne tik vykdytojas, bet ir kiti bendrininkai (Abramavičius

et al., 2004, p. 169-170). Pavyzdžiui, prof. dr. A. Gutauskas taip pat nurodo, kad ekscesas turėtų būti siejamas ne su konkrečia bendrininko rūšimi (vykdytoju), o apskritai su visais bendrininkais, kadangi susitarimą gali pažeisti ne tik vykdytojas, bet ir kiti bendrininkai, todėl tiksliau vykdytojo ekscesą vadinti bendrininkų ekscesu (Gutauskas, 2006, p. 50).

Pagal BK 26 str. 4 d. organizuotos grupės nariai atsako pagal vykdytojo padarytą veiką, bet tai neturėtų būti suprantama, kaip visiškas atsakomybės vertinimas, pagal kurį nėra detalizuojami konkrečiai kiekvieno iš bendrininko realiai atlikti veiksmai. To paties BK 26 str. 1 d. galime rasti apibrėžimą, kad bendrininkai atsako tik už tas vykdytojo padarytas nusikalstamas veikas, kurios apėmė jų tyčia. Taigi, jeigu vykdytojas padarytų tokią veiką, kurios neapimtų kitų bendrininkų tyčia, jiems tokia padaryta veika negalėtų būti kvalifikuojama. Todėl visada yra būtina nustatyti konkrečiai kiekvieno iš bendrininkų atliktus veiksmus, jo vaidmenį, tyčią, bendrininkavimo formą ir t.t., kadangi tai turi įtakos šio bendrininko atsakomybei.

Pavyzdžiui, prof. dr. J. Prapiestis išskiria, kad baudžiamajame įstatyme įtvirtintas bendrininko veikos kvalifikavimas priklauso nuo vykdytojo padarytos veikos pobūdžio ir bendrai daromos nusikalstamos veikos stadijos, kurią pasiekė vykdytojo veika, tačiau tai nereiškia, kad bendrininkų atsakomybė visiškai priklauso (yra akcesorinė) nuo vykdytojo atsakomybės (Švedas *et al.*, 2019, p. 378). Taip pat prof. dr. J. Prapiestis nurodo, kad tiek vykdytojas, tiek ir kiti bendrininkai atsako ne už kitų, o tik už savo pačių asmeniškai padarytą nusikalstamą veiką, todėl bendrininkų atsakomybė nėra ir negali būti visiškai priklausoma nuo vykdytojo atsakomybės (Švedas *et al.*, 2019, p. 378). Toks vertinimas iš esmės atitinka ir įstatyme bei teismų praktikoje randamą reikalavimą individualizuoti kiekvieno iš bendrininko atliktus veiksmus ir paties bendrininko asmenybę.

Tai iš esmės atitinka ir eksceso problematiką, kaip, tarkime, situacija, kai vykdytojas išėina už susitarimo ribų. Pavyzdžiui, vykdant vagystę, vykdytojas panaudoja ginklą, nušauna asmenį, iš kurio buvo siekiama pavogti turtą, nors su bendrininkais apie tai nebuvo tartasi ir vėliau bendrininkai tokiam jo veiksmui nepitaria. Patys bendrininkai nežinojo, kad vykdytojas turės ginklą nusikalstamos veikos darymo metu. Bendrininkai kaip tik žinojo, ruošdamiesi vagystei, kad asmens namie vagystės metu nebus, todėl ir ginklas nebus reikalingas. Tokiu atveju kyla eksceso klausimas.

Prof. dr. A. Gutauskas išskiria du požymius, kurie yra priskirtini vykdytojo ekscesui: 1) nėra veiksmų bendrumo; 2) iš anksto nežinoma apie vykdytojo veiksmus (Gutauskas, 2006, p. 43). Taip pat prof. dr. A. Gutauskas nurodo ir du kriterijus, kuriais reikėtų vadovautis, sprendžiant, ar buvo ekscesas: 1) bendrininkų susitarimas ir jo apibrėžimas (tikslus ar ne); 2) jeigu susitarimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, nustatoma, ar vykdytojo

veiksmai buvo tikėtini ar ne (Gutauskas, 2006, p. 49). Šioje vagystės situacijoje bendrininkai buvo susitarę tik įvykdyti vagystę, žinojo, kad asmens nebus namie, jie nežinojo, kad vykdytojas su savimi turės ginklą, ir nebuvo susitarę apie jo panaudojimą. Jie taip pat tokiam veiksmui ir nepritarė, todėl vykdytojas iš esmės peržengė susitarimo ribas. Pabrėžtina, kad šioje situacijoje taip pat nebuvo galima tikėtis, kad vykdytojas: 1) turės ginklą; 2) panaudos ginklą vagystės metu.

Prof. dr. J. Prapiestis nurodo, kad bendrininkai neatsako už vykdytojo ekscesą, t. y. tokius vykdytojo veiksmus, kurie nors ir turi ryšį su bendrai daroma veika, bet jų neapima bendrininkų tyčia (Švedas *et al.*, 2019, p. 378). Esant tokiai situacijai, vykdytojas papildomai atsakytų už savo veiksmus, kurie peržengė bendrą bendrininkų susitarimą, o kiti bendrininkai būtų atsakingi tik už tuos veiksmus, dėl kurių buvo tartasi.

Teismų praktikoje taip pat galime rasti vykdytojo eksceso apibrėžimą, kaip, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291-495/2020, pabrėžiama, kad: „*Vykdytojo ekscesas yra bendrininkų susitarimo ribų peržengimas, kai vykdytojas padaro tokių veiksmų, kurie savo pobūdžiu, apimtimi arba padarymo būdu neatitinka susitarimo turinio ir sudaro kvalifikuotą to nusikaltimo rūšį, arba kai jis padaro dar kokį nors kitą nusikaltimą, dėl kurio su kitais bendrininkais nebuvo susitarta. Nustatant, ar buvo ekscesas, reikia vadovautis dviem kriterijais: pirma, koks buvo bendrininkų susitarimas, ar tiksliai apibrėžtas, ar ne, ir antras kriterijus - jei susitarimas nebuvo tiksliai apibrėžtas, reikia nustatyti, ar vykdytojo veiksmai buvo tikėtini kitiems bendrininkams, ar ne (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-94/2014, 2K-55-699/2017)*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291-495/2020). Šioje nutartyje paminimas bendrininkų susitarimo būtinumas, kuris jau buvo nagrinėtas ankstesnėse šio darbo dalyse.

Taip pat šioje byloje buvo įvardinta ir svarba bei galimybė koreguoti bendrininkų susitarimą, siekiant sutarto tikslo: „*Būtent bendram sumanymui įgyvendinti ir buvo imtasi bendrininkų sutartų priemonių: nuteistoji J. P. nukentėjusiajam į gėrimą įpylė migdomąjį poveikį turinčių vaistų. Tačiau, iškilus nenumatytoms kliūtims tikslui pasiekti (nukentėjusiajam pastebėjus įtartinę gėrimą ir jo neišgėrus), nuteistoji J. P. nusikaltimo darymo metu, toliau siekdama įgyvendinti bendrą, iš anksto su S. K. sutartą tikslą, ėmėsi papildomų veiksmų - išviliojo nukentėjusį į balkoną ir jame jį uždarė, po to įgyvendino nusikalstamą bendrą su nuteistuoju S. K. sumanymą - pagrobė nukentėjusiajam priklausančius daiktus. Pažymėtina, kad nuteistoji J. P. nusikaltimo padarymo metu, netikėtai pasikeitus aplinkybėms, pakoregavo susitarimą, tačiau tokie jos veiksmai kitų,*

nei buvo sutarta su S. K., pasekmių nesukėlė. Nuteistosios J. P. veiksmais buvo įgyvendintas bendrininkų susitarimas - atimant galimybę nukentėjusiajam priešintis, pagrobti iš anksto sutartą svetimą turtą. Vadinasi, bendrininkų susitarimo turinys iš esmės liko nepakitęs“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291-495/2020). J. P. atlikti veiksmai nebuvo vertinami kaip vykdytojo ekscesas, kadangi iš esmės susitarimo turinys nepakito, buvo siekiama iš nukentėjusiojo pagrobti daiktus, atimant nukentėjusiajam galimybę priešintis: vietoj migdomųjų vaistų, kurių nukentėjusysis neišgėrė, nukentėjusysis buvo uždarytas balkone.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nutartyje, priimtoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-895/2017, buvo nustatytas vykdytojo ekscesas: „Nagrinėjamoje byloje teismai nustatė, kad pagal M. A. iš anksto parengtą nusikalstamos veikos padarymo planą, pagal kurį D. V. turėjo būti nužudytas nušauçant, buvo parūpintas šaunamasis ginklas ir numatytas į D. V. šauti turėjęs bendrininkas (L. D.); kad nusikaltimo padarymo metu L. D., šaudydamas į D. V., jam gyvybės neatėmė, todėl R. M. akmeniu daužė nukentėjusiajam į galvą; kad taip nusikalstamos veikos bendrininkams M. A., R. M. ir L. D. žudant D. V. M. E. nusikaltimo padarymo vietoje – apleistos fermos pastatuose - nebuvo, ji sėdėjo automobilyje.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-895/2017).

Šioje byloje tarp organizuotos grupės narių buvo susitarta nužudyti D. V. jį nušauçant, tačiau vėliau vykdytojas R. M. asmenį nužudė jį daužant akmeniu, kadangi nepavyko gyvybės atimti šaudant. Teismas konstatavo, kad: „Tačiau sutiktina su kasacinio skundo argumentais, kad nustatčius, jog atimant gyvybę D. V. M. E. nusikaltimo padarymo vietoje nebuvo, kitų bendrininkų veiksmų, pasireiškusių ypatingu žiaurumu žudant D. V., ji nematė, jų veiksmų pobūdžio nesuvokė, taigi negalėjo pritarti ar nepritarti tokiems kitų bendrininkų veiksmais, peržengiantiems bendro susitarimo ribas (vykdytojo ekscesas).“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-895/2017).

Nors organizuotos grupės tikslas buvo D. V. nužudyti, bet susitarimas buvo tai padaryti nušauçant D. V., vykdytojai peržengė susitarimo ribas ir nužudymą atliko kitu būdu (daužė D. V. akmeniu, kol jis mirė), todėl toks nužudymas atitiko BK 129 str. 2 d. 6 p. (nužudymas kankinant ar kitaip itin žiauriai). Tad jų veika buvo laikyta vykdytojo ekscesu.

Eksceso problematika dažniausiai pasireiškia, kuomet bendrininkai neigia susitarimo turinį, kad tokių veiksmų nebuvo aptarę arba jiems nepritarė, todėl teismas privalo tiksliai nustatinėti susitarimo tarp bendrininkų ribas, paties susitarimo turinį ir kitas esmines

aplinkybes, kurios padeda įvertinti tarp bendrininkų sudarytą susitarimą, tai yra vienas iš svarbiausių aspektų, sprendžiant, ar situacijoje yra ekscesas, ar ne, kas vėliau turi įtakos individualizuojant bausmes kiekvienam bendrininkui.

Kita problema, kuri gali būti priskiriama pirmajai sričiai atskiriant organizuotos grupės narių veikų kvalifikavimą, yra bendrininko savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką (ši problematika irgi yra galima ir kitose bendrininkavimo formose).

Toks atsisakymas yra galimas, jei vykdytojas dar yra nepabaigęs nusikalstamos veikos (Švedas *et al.*, 2019, p. 380). Šiuo atveju atsisakymas gali būti tiek vykdytojo, tiek ir bet kurio kito bendrininko: organizatoriaus, padėjėjo, kurstytojo. Esminis skirtumas tarp atsisakymų šiuo atveju pasireiškia per tam tikrus veiksmus, pavyzdžiui, jeigu organizatorius, kurstytojas ar padėjėjas atsisako tęsti bendrą nusikalstamą veiką, jie privalo būti aktyvūs, t. y. turi imtis visų nuo jų priklausančių priemonių, kad kiti bendrininkai, kuriuos jie suorganizavo ar sukurstė, nepadarytų veikos (formaliose sudėtyse), o jei veika padaryta, kad būtų išvengta tos veikos sudėtyje numatytų padarinių (materialiosiose sudėtyse) (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 150-151). Tokiu atveju šie bendrininkai privalo sustabdyti kitus bendrininkus, kad jie neįgyvendintų susitarto nusikaltimo, pavyzdžiui, sustabdyti vykdytoją, kad šis neįvykdytų apiplėšimo. Neužtenka vien nutraukti savo atliekamus veiksmus, privaloma sustabdyti ir kitų bendrininkų atliekamus veiksmus. Jeigu nepavyksta sustabdyti kitų bendrininkų ir visgi nusikalstama veika yra įgyvendinama, nebus laikoma, kad buvo įgyvendintas savanoriškas atsisakymas, bet tokiu atveju būtų galima taikyti BK 59 str. 1 d. 13 p. kaip atsakomybę lengvinančia aplinkybę.

Vykdytojas, kuris savanoriškai atsisako pabaigti nusikalstamą veiką, atsakytų taip pat, kaip ir individualiai veikęs asmuo, kuris nutarė nutraukti nusikalstamą veiką, jam baudžiamoji atsakomybė kiltų tik tuo atveju, jeigu jo faktiškai padarytoje veikoje yra kitos nusikalstamos veikos sudėtis (Švedas *et al.*, 2019, p. 380). Kitaip nei kitų bendrininkų rūšių atveju, vykdytojo savanoriškas atsisakymas gali pasireikšti tik savo veiksmų neatlikimu (nutraukimu), kas iš esmės reikštų sumanytos nusikalstamos veikos neįvykimą. Pabrėžtina, kad tai nereiškia, kad vykdytojui atsisakius ar nepavykus įgyvendinti veikos, atsakomybė nekiltų kitiems bendrininkams (Būdvytis, 2012, p. 648). Įstatymų leidėjas numato, kad už tam tikras veikas baudžiamoji atsakomybė gali kilti ir vien atliekant pasirengimą įgyvendinti tokias nusikalstamas veikas (pavyzdžiui, BK 114 str. 1 d., 249 str. 3 d. ir pan.), todėl už šias veikas atsakomybė jau kyla rengimosi stadijoje.

Savanoriškas atsisakymas yra problematiškas kvalifikuojant, pavyzdžiui, organizuotos grupės narių padarytas veikas, kuomet asmenys teigia, kad jie atsisakė įvykdyti suplanuotas nusikalstamas veikas, todėl nėra atsakingi už organizuotos grupės atliktą įgyvendintą nusikalstamą veiką. Tokiais atvejais labai svarbu nustatyti visus reikalaujamus savanoriško atsisakymo požymius.

Pavyzdžiui, teismų praktika išskiria tam tikrus reikalavimus savanoriškam atsisakymui: „*Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti (BK 23 straipsnio 1 dalis). Savanoriškas atsisakymas - sąmoningas, savo valia priimtas sprendimas, kurį asmuo priima ne priverstas kitų asmenų ar susidūręs su neįveikiamomis ar sunkiai įveikiamomis aplinkybėmis (kliūtėmis), neleidžiančiomis pabaigti pradėtą veiką. Tokiomis aplinkybėmis ir kliūtėmis gali būti įvairūs išoriniai faktoriai, pvz., netikėtas pašalinių asmenų pasirodymas, nukentėjusiojo elgesys, paties subjekto veiksmai: triukšmo sukėlimas, pašalinių asmenų dėmesio atkreipimas, sustiprinta apsauga (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-175/2012, 2K-61/2013)*“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-537-148/2015).

Kitoje teismo nutartyje taip pat pasisakyta, kad savanoriškas atsisakymas turi būti realus, ne vien noras tai padaryti: „*Apeliantas skunde teigia, kad norėjo nusikalstamą veiką nutraukti, nebetęsti jos ir atsisakyti toliau dalyvauti užsieniečių gabenime, tačiau tai darė tik veikiamas A. E. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad vien tik apelianto noras, apie kurį jis užsiminė tik apeliaciniame skunde (nei ikiteisminio tyrimo metu, nei pirmosios instancijos teisme to neminėjo), negali būti vertinamas kaip nepavykęs savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką. Byloje nenustatyti jokie faktai, kad nuteistasis kokiū nors būdu savanoriškai būtų bandęs atsisakyti dalyvauti neteisėtame užsieniečių gabenime per valstybės sieną, ar kad jis buvo verčiamas tai daryti prieš savo valią*“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240-449/2019).

Dar vienas probleminis aspektas, kurį šio darbo autorius išskirtų pirmajai sričiai, yra bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu. Šioje situacijoje teismas nustato, kad buvo bendrininkavimas, bet negali nustatyti vieno iš bendrininko. Šioje srityje galime rasti įvairių nuomonių, ar galima laikyti tokį asmenį bendrininku, ar ne.

Praktikoje randama pavyzdžių, kuomet arba bendrininkavimas nustatomas, arba kaip tik pasisakoma, kad nėra galimybės nustatyti asmens pakaltinamumo bei amžiaus, todėl bendrininkavimas nėra galimas. Antai šioje teismo byloje pasisakoma, kad toks

bendrininkavimas gali būti nustatomas: „*Sprendžiant, ar galima konstatuoti byloje bendrininkavimo buvimą su nenustatytu asmeniu, teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybei amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-9/2009, 2K-146-511/2016, 2K-370-693/2017)“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247-719/2019).*

Ankstesnėje teismų praktikoje kaip tik įvardijama, kad tokioje situacijoje bendrininkavimas negali būti nustatomas: „*Kartu kolegija pažymi, kad bendrininkavimui konstatuoti būtinas bent dviejų asmenų, atitinkančių įstatymo nustatyto amžiaus ir pakaltinamumo požymius, dalyvavimas nusikalstamoje veikoje. Nenustatytas asmuo neturi būti laikomas bendrininku, nes neįmanoma paneigti prielaidos, kad jis nėra sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus ar yra nepakaltinamas“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. gegužės 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211/2008).*

Prof. dr. J. Prapiestis taip pat yra parašęs atskirąją nuomonę šiuo klausimu dėl bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu. Jis pabrėžia, kad tokioje situacijoje nustačius bendrininkavimą iš esmės yra nenustatomi privalomi bendrininkavimo požymiai: amžius ir pakaltinamumas, jų nustatymas yra grindžiamas prielaidomis, tai iš esmės pažeidžia Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 1 str. 1 d., 2 str., 20 str. 5 d. reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo J. Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009). Taip pat toks reguliavimas sudaro prielaidas, kad kasacinė instancija suabsoliutina baudžiamosios teisės represinę funkciją (Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo J. Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009).

Šio darbo autoriaus nuomone, aiškiai atsispindi dvi problemos: pirma problema yra susijusi su tuo, kad, jeigu nėra galima nustatyti bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu, asmuo išvengia griežtesnės bausmės², o antra problema šiuo atveju - jeigu galima nustatyti, tai iš esmės pažeidžiamas įstatyme įtvirtintas bendrininkavimo privalomų požymių reikalavimas. Todėl, šio darbo autoriaus nuomone, reguliavimas šiuo klausimu turėtų būti sprendžiamas mišriu būdu: jeigu galima iš bylos nustatytų aplinkybių aiškiai identifikuoti, kad nenustatytas asmuo atitinka visus bendrininkavimo privalomus požymius ir tai pagrįsti, galima tokį asmenį laikyti bendrininku, jeigu negalima nustatyti to, bendrininku toks asmuo negali būti.

Dar vieną problemą, priskirtiną prie pirmos srities, įvardinčiau organizuotos grupės kaip atsakomybę sunkinančios arba nusikalstamą veiką kvalifikuojančios aplinkybės reguliavimą. Pirma, reikėtų pabrėžti, kad įstatyme įtvirtintas toks reguliavimas yra kvestionuotinas, kadangi dalis nusikalstamų veikų, nurodytų BK specialiojoje dalyje, kaip kvalifikuojančią aplinkybę organizuotą grupę turi, o dalis tokios aplinkybės neturi. Kyla klausimas - kodėl vienais atvejais įstatymų leidėjas konkrečiai išskiria, kad vienos nusikalstamos veikos padarymas organizuotoje grupėje yra veiką kvalifikuojanti aplinkybė, o kitos - tik baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė.

Tokį vertinimą taip pat galime rasti ir teorijoje, pavyzdžiui, doc. dr. A. Vosyliūtė ir prof. dr. A. Abramavičius taip pat pateikė šios problemos vertinimą. Jie pabrėžia, kad organizuotos grupės požymis vienodai didina bet kurios nusikalstamos veikos pavojingumą, taip pat nurodo, kad BK 25 str. 3 d. pateikiama organizuotos grupės sąvoka neapibrėžia konkrečios įtakos bausmei, išskyrus tik tai, kad organizuotos grupės nariams už nusikaltimo padarymą paprastai skiriama griežtesnė bausmė negu bendrininkų grupės nariams pagal BK 58 str. 2 d., bei kad tai yra atsakomybę sunkinanti aplinkybė pagal BK 60 str. 1 d. 1 p. (Vosyliūtė, Abramavičius, 2016, p. 140-141).

Prof. dr. A. Gudauskas taip pat iškėlė problematiką, kad organizuotos grupės tik kaip sunkinančios aplinkybės palikimas iš esmės reikštų, kad nebus stengiamasi įrodinėti organizuotos grupės požymius (Gudauskas, 2003b, p. 36).

Šio darbo autoriaus nuomone, reikėtų pritarti pozicijai, kad organizuotos grupės numatymas tik tam tikrose nusikalstamosiose veikose kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojančios aplinkybės, o kitose veikose nenumatymas tokios aplinkybės iš esmės yra neteisingas. Tokiu atveju turėtų būti arba numatoma visose nusikalstamosiose veikose

² Galimos situacijos, kad, pavyzdžiui, nenustačius asmens (bendrininko), nėra organizuotos grupės reikalaujamo požymio - du ar daugiau asmenų, todėl negalima nustatyti organizuotos grupės. Tokioje situacijoje pašalinus organizuotos grupės požymį bendrininkas išvengia griežtesnės atsakomybės, nes jo realiai atlikti veiksmai jau nėra vertinami kaip veiksmai atlikti organizuotos grupės.

kvalifikuojanti aplinkybė organizuota grupė, arba šalinama iš nusikalstamų veikų ši aplinkybė ir paliekama tik kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė BK bendrojoje dalyje, aiškiai numatant jos egzistavimo įtaką bausmei. Kitu atveju sunku paaiškinti įstatymų leidėjo tikslą išskirti kai kurias veikas, jose numatant kvalifikuojantį požymį, kuris aiškiai nurodo griežtesnės galimos bausmės ribas, kaip jau buvo minėta pirmojoje šio darbo dalyje, o kitose nusikalstamosiose veikose to nenurodyti.

Prie pirmosios srities taip pat išskirčiau paskutinę problemą - bendrininkų vaidmenų atskyrimas, dėl šio darbo apimties bus aptariamoms tik dvi sritys: vykdytojo ir padėjėjo bei organizatoriaus ir kurstytojo atskyrimas. Dažnos situacijos, kuomet identifikuoti kiekvieno iš bendrininko atliktus veiksmus ir juos priskirti prie konkretaus vaidmens (organizatorius, vykdytojas, padėjėjas, kurstytojas) yra sunku dėl šių bendrininkų atliktų veiksmų, tačiau tai privaloma padaryti, kadangi tai vėliau turi įtakos skiriant ir individualizuojant bausmę.

Antai G. Būdvytis išskyrė dvi esmines problemas šiuo klausimu: vykdytojo atskyrimas nuo padėjėjo, kurstytojo ir organizatoriaus atskyrimas. Vykdytojo atskyrimą nuo padėjėjo jis išskiria per tokius aspektus: buvimą įvykio vietoje, norėjimą ir susitarimą veikti kartu, aktyvų įnašą į veiką, pačios veikos valdymą, suvokimą veikos kaip savos, norėjimą tokių pačių padarinių kaip ir kitas ar kiti vykdytojai bei savęs identifikavimą kaip pirminės nusikalstamos veikos grandies (Būdvytis, 2012, p. 659). Visi šie aspektai yra priskiriami vykdytojui, o padėjėjas, pasak G. Būdvydžio, yra tik veikos šalutinė figūra, prisidedanti jau prie sumanytos veikos, dėl ko jis nėra lygiavertis partneris vykdytojo ar vykdytojų atžvilgiu (Būdvytis, 2012, p. 659).

Pritartina tokiam atskyrimui, kadangi dažnai susiduriama su situacija, kai padėjėjas neatlieka jokių nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių, tačiau jis vis tiek pripažįstamas vykdytoju dėl savo subjektyviųjų požymių (žinojimas, norėjimas, suvokimas, saugojimas ir pan.). Toks probleminis aspektas aiškiai atsispindi situacijoje, kai bendrininkas atlieka tik saugojimo veiksmą. Paminėtina, kad galima rasti ir kitokių problemų, susijusių su padėjėjo ir vykdytojo atskyrimu³, tačiau jos šiame darbe detaliau nebus analizuojamos.

Kalbant apie saugojimo veiksmus, dažna situacija, kai asmuo prie nusikalstamos veikos padarymo prisideda tik pašaliniais veiksmais: „*E. V. pats tiesiogiai neatliko jokių BK 180 straipsnio 3 dalyje nurodytų veiksmų, dėl kurių jį reikėtų laikyti nusikaltimo vykdytoju. Būtent pirmiau paminėti, teismų nustatyti E. V. veiksmai, kai jis vyko pirkti*

³ Pavyzdžiui, G. Būdvydis taip pat išskiria: 1) specialaus vykdytojo reikalavimą nužudymo atveju pagal BK 129 str. 2 d. 3 p.; 2) nužudymo atvejus, kai asmuo neatlieka jokių smurtinių veiksmų; 3) būtiniosios pagalbos atvejus (Būdvytis, 2012, p. 647-654).

plastikinių užveržiklių, stebėjo aplinką bei, pagal pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytus motyvus, parūpino radijo stoteles, reiškia, kad jis sudarė sąlygas kitiems bendrininkams padaryti nusikaltimą. Tokie veiksmai rodo E. V. ir R. K. bei kitų bendrininkų veikos bei tyčios bendrumą, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu. Taigi, tokie E. V. veiksmai pagrįstai apeliacinės instancijos teismo buvo pripažinti padėjimu daryti BK 180 straipsnio 3 dalyje nustatytą nusikaltimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247-719/2019). Šioje situacijoje teismas E. V. veiksmus laikė atitinkančius padėjėjo, jeigu lygintume su senesnėmis teismų nutartimis, galėtume rasti ir kitokį vertinimą.

Taigi, šioje byloje: „S. M. ir Ž. K. buvo susitarę veikti bendrai tikslu realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus ir taip veikė. Ž. K. pasiūlė S. M. įvykdyti vagystę, o pagrobtus daiktus parduoti. S. M. su pasiūlymu sutiko. Abu nuėjo prie garažo, Ž. K. įsibrovė į vidų, o S. M. saugojo jį, stovėdamas šalia garažo durų. Pagrobtus daiktus abu paslėpė. Taigi, nors apelianas į garažą įsibrovęs nebuvo, daiktų iš jo neišnešė, tačiau, reikia pažymėti, kad įstatymas ir nereikalauja, kad visi vykdymo bendrininkai visiškai realizuotų Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingos veikos požymį“ (Panevėžio apygardos teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-791-185/2009). Šioje byloje S. M. jau buvo pripažintas vykdytoju, nors realiai jokių objektyvių vagystės veiksmų neatliko.

Darbo autoriaus nuomone, taip pat prie G. Būdvydžio siūlomų atskyrimo aspektų reikėtų vertinti padėjėjo ir vykdytojo atskyrimą per tą aspektą, ar asmens atlikti veiksmai buvo būtini tam, kad nusikalstama veika būtų įgyvendinta, ar jo veiksmai iš esmės tik palengvino nusikalstamos veikos atlikimą, bet nelėmė įgyvendinimo.

Dar vienas komplikotas bendrininkų rūšių atskyrimas pasitaiko tarp organizatoriaus ir kurstytojo. G. Būdvydis išskiria juos per šiuos aspektus: organizatorius yra vykdytojų veiksmų, nusikaltimo padarymo bei atsiradusių padarinių jungiamoji grandis, tuo tarpu kurstytojas tik inicijuoja nusikalstamos veikos idėją, sukelia pasiryžimą, norą padaryti konkrečią veiką (Būdvytis, 2012, p. 659).

Pavyzdžiui, prof. dr. J. Prapiestis taip pat išskiria, kad kurstytojas yra nusikalstamos veikos iniciatorius, nes sukelia kitiems asmenims norą, pasiryžimą padaryti nusikalstamą veiką, bet pamini, kad kurstytojas nebūtinai turi sumanyti nusikaltimą (Švedas *et al.*, 2019, p. 370).

Darbo autoriaus nuomone, šis išskyrimas yra labai priimtinas, kadangi organizatoriaus veika yra žymiai platesnė negu kurstytojo, jis atlieka realius veiksmus: sukuria

nusikaltimo planą, koordinuoja kitų bendrininkų veiksmus, vadovauja jiems, palaiko tvarką tarp bendrininkų ir panašiai, tokiais veiksmais iš esmės palengvindamas kitų bendrininkų vėlesnius atliekamus veiksmus. Tokia organizatoriaus veika yra siejama būtent su atliekamais veiksmais, kurie vėliau lemia nusikaltimo padarymą, šie veiksmai turi turėti rezultatą, kaip pavyzdžiui: nužudymo atveju - organizatorius konkrečiai nurodo asmenį, kurį reikia nužudyti, suteikia vykdytojui apie šį asmenį reikšmingas detales, nurodo, kaip nužudymą reikia įgyvendinti. Tuo tarpu kurstytojas tik papildomai įgyvendina organizatoriaus iškeltą planą ar idėją, jis gali įtikinėti vykdytoją atlikti nusikaltimą, bet neatlieka veiksmų, kuriais palengvintų pačio vykdytojo vėliau atliekamą veiką - nužudymą. Todėl nenuostabu, kad organizatorius yra laikomas pačiu pavojingiausiu bendrininku (Švedas et al., 2019, p. 369).

Galima taip pat situacija, kai kurstytojas yra pradinis nusikaltimo sumanytojas, jis iškelia idėją ir pasiūlo ją kitiems bendrininkams, bet jis tik sukelia, palenkia šiuos asmenis atlikti šią veiką. Pats kurstytojas nepalengvina savo veiksmais kitų bendrininkų vėliau įgyvendinamos nusikalstamos veikos padarymo. Darbo autoriaus nuomone, kurstytoją ir organizatorių taip pat išskiria atliekamų veiksmų pobūdis. Kaip jau buvo minėta, kurstytojo atliekami veiksmai yra labiau susiję su kitų bendrininkų valios paveikimu, siekiant juos įtikinti atlikti tam tikrą nusikalstamą veiką, o organizatoriaus veika dažniausiai yra susijusi su objektyviais veiksmais, kaip pavyzdžiui: nusikalstamos veikos plano parengimu, vykdytojo suradimu, vaidmenų paskirstymu ir panašiai.

Atsižvelgiant į G. Būdvydžio siūlymus, kaip atskirti šias bendrininkų rūšis, reikėtų pritarti pateikiamam atskyrimo mechanizmui, bet pabrėžtina, kad vertinimas turėtų būti susijęs su visais asmens atliktais veiksmais, nustatant, ką tiksliai asmuo padarė nusikalstamoje veikoje ir koks šių veiksmų rezultatas buvo galutinei nusikalstamai veikai (jos padarymui).

Antroji problematikos sritis, kalbant apie organizuotą grupę yra jos atskyrimas nuo bendrininkų grupės. Šioje srityje problemą, šio darbo autoriaus nuomone, būtų galima sieti su įstatymų leidėjo baudžiamajame įstatyme įtvirtinta organizuotos grupės ir bendrininkų grupės samprata. Iš įtvirtintų sampratų kyla klausimas - ar pagrįstas yra vertinimas, kad organizuota grupė yra pavojingesnė už bendrininkų grupę.

Tokią problemą galima rasti ir teorijoje, pavyzdžiui, prof. dr. A. Gutauskas pastebi, kad įtvirtinta bendrininkų grupės samprata iš esmės apibrėžia pavojingesnę bendrininkavimo formą nei organizuota grupė. Profesorius išskiria tai, kad bendrininkų grupėje yra privalomas dviejų vykdytojų buvimas, bet taip pat tokia grupė gali būti

pasiskirsčiusi vaidmenis, kas yra būdinga organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui (Gutauskas, 2003a, p. 33).

Tokiai nuomonei pritaria ir doc. dr. A. Vosyliūtė, kuri pabrėžia, kad tiek organizuotos grupės, tiek bendrininkų atveju iš esmės sutampa tam tikri požymiai: asmenų skaičius (abiem atvejais galimas dviejų ar daugiau asmenų buvimas) bei susitarimas, kuris gali kilti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje (Vosyliūtė, 2009, p. 234). Taip pat pabrėžtina, kad bendrininkų grupė gali pasiskirstyti užduotimis arba vaidmenimis.

Kaip, pavyzdžiui, šioje byloje pasakyta, jog: *„Neginčijamai nustatyta, kad nuteistieji nusikaltimo padarymo metu veikė bendrininkaudami, buvo pasiskirstę vaidmenimis. Atkreiptinas dėmesys, kad organizuotą grupę, be susitarimo ir tyčios požymių, išskiria būtent vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas, tačiau, teisėjų kolegijos nuomone, nagrinėjamu atveju nuteistųjų organizuotumo lygis, nusikalstamų veikų padarymo mechanizmas ir intensyvumas bei pastovumas nebuvo tokio aukšto lygio, kuris atitiktų organizuotos grupės požymius. Todėl A. B., L. K. ir A. S. iš skundžiamo nuosprendžio pašalinama jų atsakomybę sukinanti aplinkybė, kad nusikalstamas veikas jie padarė veikdami organizuota grupe. Tačiau A. B., L. K. ir A. S. pripažįstama jų atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kad nusikalstamas veikas jie padarė veikdami bendrininkų grupe (BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punktą)“* (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-56-396/2015).

Šio darbo autorius pastebi, kad esant tokiai situacijai, kai asmenys yra pasiskirstę vaidmenimis arba užduotimis, lieka tik vienintelis atribojimo kriterijus, padedantis atskirti organizuotą grupę nuo bendrininkų grupės, kuris randamas teismų praktikoje - organizuotumo lygis. Teismas vertina organizuotumo lygį, pasiektą tarp bendrininkų, nors, kaip buvo minėta šio darbo trečiojoje dalyje, organizuotumo lygis nėra įtvirtintas konkrečiai įstatyme, teismas pats išskiria šį požymį.

Pavyzdžiui, šioje byloje taip pat pasisakyta dėl organizuotumo lygio svarbos atskiriant organizuotą grupę nuo bendrininkų grupės: *„Iš anksto numatytas, detalus nusikalstamos veikos padarymo planas, vaidmenų paskirstymas ir pan. nėra būtini bendrininkų grupės požymiai, nes tai sudėtingesnės ir pavojingesnės bendrininkavimo formos - organizuotos grupės (BK 25 straipsnio 3 dalis) požymiai“* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278-303/2020).

Dar vienoje byloje pabrėžta organizuotumo svarba ir ištaisyta pirmos instancijos teismo klaida - vietoje organizuotos grupės nustatyta, kad veikia atlikta bendrininkų grupės: *„Kaip matyti iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio turinio, šis teismas, įvertinęs byloje nustatytas nuteistiesiems inkriminuotų nusikalstamų veikų padarymo*

aplinkybes, atsižvelgdamas į nuteistųjų pasirengimą daryti nusikalstamas veikas ir jų organizuotumo lygį (kaltininkų ryšių pastovumą, nusikalstamų veikų mechanizmo sudėtingumą, vaidmenų ar užduočių laikinumą, vieno nusikalstamo sumanymo realizavimą ir pan.), nustatytą pagal šios bylos aplinkybes, įvertinęs nuteistųjų suvokimą (nesuvokimą) priklausant organizuotai grupei, padarė pagrįstą išvadą, kad nuteistųjų veikoje organizuotos grupės požymis nenustatytas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-178-303/2019).

Doc. dr. A. Vosyliūtė taip pat kritikuoja ir kitą galimą atribojimo kriterijų, kuris pasireiškia per tai, kad organizuota grupė susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, o tuo tarpu bendrininkų grupė gali susitarti padaryti bet kokio sunkumo nusikaltimą. Ji pažymi, kad vien tikslas, kad susitariama daryti tam tikro pavojingumo nusikaltimą ar nusikaltimus yra diskutuotinas, ir neturėtų parodyti grupės pavojingumo lygio (Vosyliūtė, 2009, p. 234). Kaip tik bendrininkų grupės atveju pažymima, kad joje turi būti bent du vykdytojai, o organizuotos grupės atveju tokio reikalavimo nėra, todėl gali būti ir vienas vykdytojas. Kaip pažymi doc. dr. A. Vosyliūtė - dviejų vykdytojų padarytas nusikaltimas yra pavojingesnis nei vieno vykdytojo ir padėjėjo (Vosyliūtė, 2009, p. 234). Darbo autoriaus nuomone, su šita pozicija reikėtų sutikti, bet pastebima, kad būtent organizuotumas yra esminis kriterijus, atspindintis didesnę pavojingumą. Todėl, šio darbo autoriaus nuomone, vien vykdytojų skaičius neturėtų konstatuoti didesnio pavojingumo, nes galimos situacijos, kai tikslūs vieno vykdytojo atliekami veiksmai yra daug pavojingesni nei dviejų vykdytojų atliekami veiksmai.

Taip pat labai aktualu yra ir prof. dr. J. Prapiesčio pateikiamas atskyrimas. Pasak jo, bendrininkų grupė dažniausiai susitaria padaryti bendrą nusikalstamą veiką, bet tokios grupės narių ketinimai iš esmės nėra nukreipti toliau užsiimti bendra nusikalstama veika (Švedas *et al.*, 2019, p. 375). Tai, autoriaus nuomone, irgi yra aktualus požymis siekiant atskirti šias bendrininkavimo formas, tačiau jį galime priskirti ir prie teismų praktikoje išskiriamo organizuotumo lygio, nes dažniausiai, atliekant kelias nusikalstamas veikas, sunkiai tikėtina, kad bendrininkai neturi tam tikro plano, ryšių vienas su kitu, nusikaltimo paslėpimo mechanizmo ir panašiai.

Dr. I. Žukovaitė taip pat savo daktaro disertacijoje išskyrė tam tikrus organizuotos grupės ir bendrininkų grupės atribojimo aspektus, kurie iš esmės atitinka ir prof. dr. J. Prapiesčio pateiktą atribojimą. Tokiais aspektais ji išskyrė: kaltininkų spontanišką veikimą, tvirtų nuolatinių ryšių ir apsisprendimo daryti nusikaltimus ilgą laiką ar versliškai nebuvimą (Žukovaitė, 2018, p. 249). Šie aspektai atspindi būtent

organizuotumo nebuvimą bei bendrininkų grupės pobūdį, kuris siejamas su tuo, kad bendrininkų grupė dažniausiai kuriama tik vienai nusikalstamai veikai padaryti.

Šio darbo autoriaus nuomone, reikia sutikti su teismų praktikoje randamu atribojimo požymiu - organizuotumo lygiu. Būtent nustatant tiksliai, kokį organizuotumo lygį pasiekia tam tikra grupė, galima atskirti, ar tai yra organizuota grupė, ar bendrininkų grupė. Tai vertinant teismas turėtų nustatinėti visus tokios grupės požymius, atsižvelgti tiek į pačią nusikalstamą veiką: kaip suplanuota, kaip įvykdyta, ar tai vienkartinė tokios grupės atlikta nusikalstama veika, ar tik viena iš daugumos, ar tarp grupės narių yra kažkokie ryšiai, tikslas atlikti kelias nusikalstamas veikas ir panašiai.

Kaip jau buvo minėta šio darbo trečiojoje dalyje, šio darbo autoriaus nuomone, reikėtų keisti organizuotos grupės apibrėžimą, įtvirtintą BK, pridėdant prie jo bent jau išankstinio susitarimo būtinumą, kadangi būtent per tokį susitarimą dažniausiai ir kyla organizuotumo lygis. Akivaizdu, kad grupė, kuri iš anksto suderina savo nusikalstamos veikos atlikimą, yra pavojingesnė už grupę, kurioje toks susitarimas kiltų tik veikos darymo metu. Tai padėtų atskirti organizuotą grupę ir bendrininkų grupę, visgi paminėtina, kad tai tam tikrais atvejais apsunkintų trečią problematikos sritį (organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atskyrimą).

Trečioji, ir paskutinė, problematikos sritis yra siejama su nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atskyrimu. Didžiausia problema pasireiškia per būtent šių bendrininkavimo formų požymių panašumą. Tokių požymių panašumą galime aiškinti per tai, kad abi šios bendrininkavimo formos iš esmės yra priskiriamos prie organizuoto nusikalstamumo, todėl ir požymiai šių formų yra labai panašūs (Gutauskas, 2003a, p. 33).

Taip pat pabrėžtina, kad pirmiausia egzistavo organizuotos grupės sąvoka, kuri buvo siejama su organizuotu nusikalstamumu, ir tik vėliau atsirado nusikalstamo susivienijimo sąvoka, kuri buvo išvesta iš senesnės organizuotos grupės sąvokos. Būtent nusikalstamo susivienijimo sąvoką įstatymų leidėjas pradėjo tapatinti su organizuotu nusikalstamumu, todėl dauguma požymių, priskirtinų organizuotai grupei, dabar yra būdingi ir nusikalstamam susivienijimui (Gutauskas, 2003b, p. 67). Pagrindiniai skirtumai tarp požymių pasireiškia per tai, kad nusikalstamo susivienijime turi būti bent trys asmenys, ir juos sieti pastovūs tarpusavio ryšiai.

Dar vienas svarbus atribojimo kriterijus yra tai, kad organizuotos grupės kiekvienas narys daro nusikalstamą veiką, atlikdamas tam tikrą užduotį ar vaidmenį, o tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo nariai nebūtinai turi daryti nusikaltimus, o jeigu nusikaltimai visgi yra daromi, tai nebūtinai kiekvienas narys turi juose dalyvauti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo

susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26). Tai sietina su tuo, kad vien dalyvavimas nusikalstamame susivienijime yra laikoma atskira nusikalstama veika, kuri yra įtvirtina BK 249 straipsnyje.

Asmenų, dalyvaujančių grupėje, skaičius retai padės atskirti šias bendrininkavimo formas, nes šiose grupėse dalyvauja dažniausiai daug didesnis asmenų ratas nei du ar trys asmenys. Tuo tarpu ryšių pastovumas irgi pastebimas tiek organizuotoje grupėje, tiek ir nusikalstamame susivienijime, tačiau būtent šis požymis yra privalomas nusikalstamame susivienijime. Nusikalstamame susivienijime ryšiai tarp narių dažniausiai būna žymiai glaudesni nei organizuotoje grupėje, taip pat nusikalstamame susivienijime dažniausiai kiekvienas bendrininkas turi pastovų vaidmenį, kuris dažniausiai nekinta.

Pavyzdžiui, prof. dr. J. Prapiestis ryšius tarp nusikalstamo susivienijimo narių įvardija kaip: ilgalaikiai, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai tarpusavio ryšiai (Švedas *et al.*, 2019, p. 375). Apibrėždamas organizuotos grupės narių ryšius profesorius juos įvardija kaip: koordinuojami, gana tvirti ar net stabilūs ryšiai (Švedas *et al.*, 2019, p. 375). Iš tokio apibrėžimo gana aiškus skirtumas, kad nusikalstamo susivienijimo ryšiai yra visgi daug stipresni, jos grupės nariai aiškiai žino ir vykdo tam tikrą vaidmenį ar užduotį bei juos sieja labai stabilūs, ilgalaikiai ryšiai, kurie dažniausiai nepasitaiko tarp organizuotos grupės narių.

Tam pritaria ir teismų praktika, kurioje irgi akcentuojamas tokių ryšių pastovumo ir vaidmenų pastovumo būtinumas bei pabrėžiama, kad turi būti aiškus organizatorius - vadovas: „Pagal teismų praktiką nusikalstamam susivienijimui būdinga ne tik išankstinis trijų ar daugiau asmenų susitarimas, aiškus organizatoriaus - vadovo ar vadovų buvimas, vaidmenų pasiskirstymas, sukurti ir išplėtoti atitinkami veiklos metodai, bet ir ilgalaikiai, pastovūs, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai tarpusavio ryšiai. Taigi, nusikalstamam susivienijimui būdingas aukštas organizuotumo lygis. Pastovumas reiškia, kad kaltininkas prisijungė prie grupės veiklos ne vienam kartui, atlieka ar įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas nuolat arba ilgesnį laiką, jo dalyvavimas nėra atsitiktinis. Taigi, šiai bendrininkavimo formai būdingas grupės asmenų ryšys, jų veiklos apjungimas, sutelktos pastangos, kurių dėka, pasiskirsčius vaidmenis ar užduotis, įgyvendinamas nusikalstamas ketinimas, t. y. įvykdomas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-374-449/2016).

Taip pat teismai išskiria ir organizuotumo skirtumus. Nusikalstamas susivienijimas yra laikomas pačia pavojingiausia bendrininkavimo forma, todėl šios grupės organizuotumas yra žymiai didesnis negu organizuotos grupės: „Apie baudžiamajame įstatyme nurodytų nusikalstamo susivienijimo požymių buvimą sprendžiama atsižvelgiant į konkrečios bylos

aplinkybes. Tokiomis reikšmingomis aplinkybėmis gali būti grupės dalyvių tarpusavio ryšių ilgalaikiškumas (trukmė priklauso ir nuo tikslų, daromų nusikaltimų skaičiaus, tam reikalingo laiko ir pan.), veiklos planavimas, dalyvių specializacija, visų veiksmų koordinavimas ir kontrolė, lėšų turėjimas, panaudojimas priemonių (pvz., ryšių, transporto, saugyklų, kitokio turto), reikalingų nusikalstamiems ketinimams įgyvendinti, tikslingas informacijos kaupimas bei panaudojimas nusikaltimams daryti ar nuslėpti ir kt. Taigi nusikalstamam susivienijimui būdingas aukštas organizuotumo lygis ir tai yra vertinimo dalykas, kurį nulemia konkrečios bylos ypatybės, joje nustatytų aplinkybių visuma“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2013).

Teismų praktikoje yra akcentuojama, kad vertinant, kokiai bendrininkavimo formai atitinka grupė, reikia atsižvelgti ne į vieną tam tikrą požymį, bet į jų visumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2009). Šio darbo autoriaus nuomone, tam būtina pritarti, vertinant visus požymius, reikia atsižvelgti ne tik į tuos, kuriuos randame įstatyme, bet ir į tuos, kuriuos randame teismų praktikoje⁴, ir teisės teorijoje. Pagal tokius požymius galima teisingai diferencijuoti šias bendrininkavimo formas, kas, pabrėžtina, yra svarbu atsakomybės taikymo prasme, parenkant bausmę, kvalifikuojant veiką, įgyvendinant baudžiamojo įstatymo paskirtį ir tikslą.

⁴ Teismų praktikoje galime aptikti ir tokius nusikalstamo susivienijimo požymius: hierarchinė struktūra, vadovavimas, veiklos planavimas, stabilumas, pastovumas, tvirti, glaudūs ir ilgalaikiai tarpusavio ryšiai, pelno siekimas, drausmės ir subordinacijos palaikymas bauginimu ar kitokiais būdais, periodišką susirinkimų rengimas, ryšio ir kitų techninių priemonių naudojimas nusikalstamai veikai, nusikalstamos veikos specializacija, gerai organizuotų nusikaltimų planavimas ir vykdymas, detalus pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolė, konspiracinis bendravimas, disponavimas bendromis lėšomis ir jų panaudojimas rengiant nusikaltimus, sumokant už advokatų, ginančių susivienijimo narius baudžiamosiose bylose, paslaugas, suteikiant materialinę pagalbą suimtiems ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems susivienijimo nariams, išlaikant patalpas susirinkimams rengti ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. BK numato tris galimas bendrininkavimo formas: bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas, tačiau teisės teorijoje ir praktikoje taip pat galime rasti ir ketvirtą bendrininkavimo formą - paprastą bendrininkavimą. Šio darbo autoriaus nuomone, bendra visų bendrininkavimo formų reikšmė baudžiamajai atsakomybei yra užtikrinti tinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą. Pirma, baudžiamų asmenų atžvilgiu šie asmenys gali tikėtis teisingo atliktos nusikalstamos veikos vertinimo. Teismas, nustatydamas, kokioje bendrininkavimo formoje asmenys veikė, privalo vadovautis įstatyme pateikiamu požymių reikalavimu ir negali be pagrindo jų veikos kvalifikuoti pagal didesnio pavojingumo bendrininkavimo formą. Antra, yra užtikrinama tinkama teisinių gėrių apsauga. Skiriant tokiems asmenims bausmę, yra atsižvelgiama į bendrai veikusių asmenų pavojingumo, organizuotumo lygį, kokioje bendrininkavimo formoje asmuo veikė, bei kiekvieno iš bendrininko faktiškai atliktus veiksmus, kas vėliau padeda individualizuoti ir pritaikyti kiekvienam iš bendrininkų pagrįstą bausmę.

2. Organizuotos grupės viena iš reikšmių yra ta, kad ši bendrininkavimo forma yra tarpinė grandis tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Toks organizuotos grupės tarpinis vaidmuo yra siejamas būtent su jos pavojingumu. Pavojingumas tokios grupės pasireiškia per daugumą kriterijų: organizuotumo lygį, tikslą, daromų nusikaltimų pobūdį ir kitus požymius. Vertinant visus šiuos kriterijus bendrai, galima identifikuoti, kad tokia grupė yra dažniausiai pavojingesnė už bendrininkų grupę, bet niekada nepasiekia tokio pavojingumo kaip nusikalstamas susivienijimas.

3. Nusikalstamos veikos, atliktos organizuotos grupės, lemia didesnę baudžiamąją atsakomybę nei nusikalstamos veikos atliktos asmenų, kurie tokias veikas įgyvendina vieni arba bendrininkų grupėje, ar paprastame bendrininkavime. Tai pasireiškia tuo, kad organizuota grupė tiesiogiai daro įtaką baudžiamajai atsakomybei - už nusikalstamas veikas, kurios yra atliktos organizuotos grupės, turinčias savo sudėtyje organizuotą grupę kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojančią aplinkybę, yra taikoma didesnė bausmė ir galima didesnė bausmės riba nei tais atvejais, kai ta pati nusikalstama veika yra atlikta ne organizuotos grupės. Tuo tarpu nusikalstamos veikos, padarytos organizuotos grupės, kurios savo sudėtyje tokios kvalifikuojančios aplinkybės neturi, lemia, kad, vertinant tokios grupės veiką, bus taikoma BK 60 str. 1 d. 2 p. baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė - veiką padarė organizuota grupė. Ši aplinkybė turės būtiną įtaką teismo sprendimui dėl bausmės skyrimo.

4. Organizuotos grupės reikšmė baudžiamajai atsakomybei skiriasi nuo kitų bendrininkavimo formų tam tikrais aspektais. Pirma, nusikalstamas susivienijimas jau savaime yra laikomas nusikaltimu, kuris yra įtvirtintas BK 249 str., todėl, kitaip nei organizuotos grupės atveju, baudžiamoji atsakomybė jau kyla vien už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, padaromas atskiras nusikaltimas. Bendrininkų grupės atveju teismas turi diskrecijos teisę spręsti, ar taikyti BK 60 str. 1 d. 1 p., atsižvelgdamas į kiekvieno bendrininko atliktus veiksmus, tuo tarpu organizuotos grupės atveju teismas tokios teisės neturi ir privalo taikyti BK 60 str. 1 d. 2 p. numatytą baudžiamąją atsakomybę sunkinančią aplinkybę bei paminėtina, kad asmenų, veikusių organizuotoje grupėje, baudžiamoji atsakomybė visais atvejais bus didesnė nei asmenų, veikusių bendrininkų grupėje.

5. Organizuotos grupės istorinė raida iki šiuolaikinio apibrėžimo, randamo BK 25 str. 3 d., turėjo esminių pakitimų, keičiant LTSR BK į LR BK, kuomet buvo išskirta iš organizuotos grupės tuometinio apibrėžimo atskira bendrininkavimo forma - nusikalstamas susivienijimas, taip siekiant konkrečiai organizuotam nusikalstamumui numatyti atskirą bendrininkavimo formą. Dabartiniame BK pateikiama organizuotos grupės sąvoka liko nepakitusi, lyginant su 2003 m. BK, vienintelis skirtumas, kad papildomai įstatymų leidėjas 2013 m. kriminalizavo ir į organizuotos grupės apibrėžimą įtraukė susitarimą padaryti apysunkį nusikaltimą.

6. Įstatymas įtvirtina privalomus organizuotos grupės požymius (BK 25 str. 3 d.): dviejų ar daugiau asmenų susitarimas bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje padaryti kelis nusikaltimus ar vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Teismų praktikoje ir teorijoje taip pat yra išskiriami tam tikri papildomi požymiai, kurie padeda nustatyti organizuotą grupę: išankstinis susitarimas, pastovumas (organizuotumas), asmens suvokimas, kad priklauso tokiai grupei.

7. Teorijoje ir teismų praktikoje identifikuojami požymiai įstatyme nėra įtvirtinti kaip privalomi (išskyrus asmens suvokimą, kad priklauso tokiai grupei, kuris siejamas su privalomu bendrininkavimo požymiu), bet be jų buvimo sunku pagrįsti įstatymo leidėjo siekį organizuotą grupę išskirti kaip vidurinę grandį tarp bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Taip pat be šių papildomų požymių, vien remiantis įstatyme įtvirtintais požymiais, ne visuomet galima pagrįsti, kad bendrininkai pasiekė tokį pavojingumą (organizuotumą), kad būtų galima laikyti juos veikusius organizuotoje grupėje. Būtent šie papildomi požymiai padeda išryškinti grupės pavojingumą bei tinkamai identifikuoti organizuotą grupę. Visgi teismų sprendimai, kai nurodoma, jog

išankstinis susitarimas ar grupės pastovumas yra privalomi požymiai, nėra galimi, kadangi taip iš esmės siaurinamas įstatyme įtvirtintas organizuotos grupės apibrėžimas.

8. Organizuotos grupės sampratoje įtvirtintas išskyrimas, kad organizuota grupė gali atlikti tik kelis nusikaltimus ar vieną apysunkį, sunkų arba labai sunkų nusikaltimą taip pat neturi aiškaus teisinio pagrindimo, kadangi laikyti, kad organizuota grupė negali susitarti atlikti, pavyzdžiui: vieno nesunkaus nusikaltimo, o tuo tarpu laikyti, kad tokia grupė gali susitarti atlikti du nesunkius nusikaltimus, kad ir identiškus vienam nesunkiam nusikaltimui, yra kvestionuotina. Organizuotos grupės pavojingumą apsprendžia ne jos narių daromo nusikaltimo sunkumas, bet būtent tai, kad tokia grupė veikia organizuotai, jos nariai turi tam tikrus vaidmenis ar yra pasiskirstę užduotis, tokia grupė dažniausiai yra suplanavusi savo nusikalstamą veiką, jos padarymą, slėpimą ir kitus esminius momentus.

9. Organizuotos grupės nustatymas bei jos narių veikos kvalifikavimas praktikoje susiduria su tam tikromis problemomis. Šios problemos yra siejamos su: vykdytojo ekscesu, savanorišku atsisakymu, bendrininkavimu su nenustatytu asmeniu, bendrininkų vaidmenų atskyrimu, atsakomybę sunkinančios ir nusikalstamą veiką kvalifikuojančios aplinkybės taikymu, organizuotos grupės ir bendrininkų grupės atribojimu bei organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimu.

10. Dabartinis BK modelis, kuomet vienos nusikalstamos veikos turi organizuotą grupę kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojančią aplinkybę, o kitos - tokios aplinkybės neturi, yra problematinis, nes sunku pagrįsti, kodėl įstatymų leidėjas vienas nusikalstamas veikas nurodo, kaip žymiai pavojingesnes, jose numatant organizuotos grupės kvalifikuojantį požymį, o kitose to nenumato. Organizuota grupė neturėtų būti tapatinama su konkrečia nusikalstama veika, nes tokiu būdu iš esmės siaurinamas organizuotos grupės pavojingumas. Taip pat pastebima, kad nusikalstama veika, savo sudėtyje turinti kvalifikuojančią aplinkybę - organizuota grupė aiškiai numato tokios aplinkybės įtaką baudžiamajai atsakomybei (didina bausmę ir jos galimas ribas), tuo tarpu organizuotos grupės kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinančios aplinkybės įtaka baudžiamajai atsakomybei nėra visiškai tiksli. Aišku, kad ši aplinkybė sunkina kaltininko baudžiamąją atsakomybę, bet nėra aiški konkreti jos įtaka bausmei.

11. Bendrininkų grupės atskyrimas nuo organizuotos grupės kelia problemą, kad iš įstatyme įtvirtintų šių grupių apibrėžimų galima daryti išvadą, kad organizuotos grupės laikymas pavojingesne grupe nei bendrininkų grupė yra kai kuriais atvejais nepagrįstas. Taip pat atribojimo kriterijus, padedantis atskirti šias formas, yra organizuotumo lygis, kurį teismas kiekvienu atveju turi nustatinėti, vertinti visus tokios grupės veikos epizodus bei kiekvieno nario atliktus veiksmus.

12. Nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimas kelia daugiausiai problemų praktikoje, kadangi abi šios formos savo požymiais yra beveik identiškos, skirtumas tarp jų yra nusikalstamo susivienijimo atveju - pastovių ryšių būtinumas. Pabrėžtina, kad teismų praktikoje randamas platesnis nusikalstamo susivienijimo požymių sąrašas, kuris padeda atskirti šias formas, nors šie požymiai įstatyme nėra įtvirtinti, bet jų būtinumas, šio darbo autoriaus nuomone, yra privalomas, siekiant teisingai atskirti šias bendrininkavimo formas.

Pasiūlymai:

1. Atsižvelgiant į išvadas, šio darbo autoriaus nuomone, BK 25 str. 3 d. įtvirtintas organizuotos grupės apibrėžimas turėtų būti koreguojamas, nes pagal dabartinę randamos aiškios spragos, kurios iš esmės užkerta kelią organizuotos grupės tikslui, kuri įstatymų leidėjas bandė pasiekti, išskirdamas organizuotą grupę kaip tarpinę grandį tarp likusiųjų dviejų bendrininkavimo formų. Šio darbo autorius siūlo pridėti prie BK 25 str. 3 d. įtvirtintos organizuotos grupės sampratos išankstinio susitarimo būtinumą bei panaikinti tokios grupės vykdomų nusikaltimų sunkumo reikalavimą: *„Organizuota grupė yra tada, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti nusikaltimą ar nusikaltimus, ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą ar nusikaltimus, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį“*. Išankstinio susitarimo numatymas organizuotos grupės apibrėžime išspręstų organizuotos grupės ir bendrininkų grupės atskyrimo problemą, taip pat išankstinio susitarimo numatymas užtikrintų teisingą baudžiamojo įstatymo taikymą. Pagal dabartinę apibrėžimą galimos situacijos, kai asmenys susitaria nusikaltimo darymo metu, bet tai neparodo didesnio tokios asmenų grupės pavojingumo nei bendrininkų grupės. Neįmanoma, kad bendrininkai, kurie susitaria tik nusikaltimo darymo metu, pasiektų tokį organizuotumo lygį, kuris turėtų būti siejamas būtent su organizuota grupe. Todėl pagal dabartinę reguliavimą galimos situacijos, kuomet bendrininkų atlikta veika neproporcingai yra įvertinama kaip atlikta organizuota grupe, kadangi atitinka visus būtinus požymius, nors pačios grupės organizuotumas (pavojingumas) nėra tokio lygio, kad būtų galima jį laikyti didesniu nei bendrininkų grupės.

2. Kitas pasiūlymas yra susijęs su dabartiniu organizuotos grupės kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojančios arba baudžiamąją atsakomybę sunkinančios aplinkybės problematika. Šio darbo autoriaus nuomone, atsižvelgiant į ekonomiškumo bei protingumo principus, organizuota grupė turėtų būti išimama iš visų nusikalstamų veikų sudėčių kaip kvalifikuojanti aplinkybė. Organizuoti grupė turėtų būti numatyta BK bendrojoje dalyje

kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, nurodant aiškiai, kokią įtaką tai turi baudžiamajai atsakomybei (bausmei).

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

1. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (2002). *Valstybės žinios*, 51-1933.
2. Europos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu. *OL L 300*, p. 42.
3. Europos Tarybos 2005 m. vasario 24 d. pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. *OL L 68*, p. 49.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250-1, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 249-1, 250-2, 250-3, 250-4, 250-5, 252-1 straipsniais įstatymas (2013). *Valstybės žinios*, 75-3768.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“. TAR, 10-220.

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

7. Abramavičius, A. et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
8. Abramavičius, A. et al. (1996). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas.
9. Būdvytis, G. (2012). Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje. *Mykolo Romerio universitetas*, 4(2), 645-662 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367182700281/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2021 m. vasario 28 d.].
10. Fedosiuk, O. (2012). *Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
11. Girdenis, T., Gutauskas, A. ir Kujalis, P. (2014). *Baudžiamoji teisė. Metodinė priemonė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

12. Gutauskas, A. (2006). Vykdytojo eksceso problema baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje. *Jurisprudencija*, 7(85), 42-50 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2845/2648> [žiūrėta 2021 vasario 9 d.].
13. Gutauskas, A. (2003). Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 41(33), 60-71 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3424/3219> [žiūrėta 2021 m. vasario 13 d.].
14. Gutauskas, A. (2003). Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 45(37), 31-38 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3357/3153> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
15. Gutauskas, A. (1999). Baudžiamoji teisė. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*, 13(5), 21-31 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3827/3611> [žiūrėta 2021 m. vasario 9 d.].
16. Piesliakas, V., (2008). *Lietuvos Respublikos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia
17. Pavilionis, V. et al. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Minties leidykla.
18. Švedas, G. et al. (2019). *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Šumskas, A. (2000). *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. Vilnius: Justitia.
20. Vosyliūtė, A. ir Abramavičius, A. (2016). Vagystę kvalifikuojančio požymio – organizuotos grupės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje, bei kai kurie kvalifikavimo ypatumai. *Teisės apžvalga*, 2(14), 139-156 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32491/1/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_139-156.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 02 d.].
21. Vosyliūtė, A. (2009). *Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

22. Vansevičius, S. (1996). *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais. Mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia.
23. Žukovaitė, I. (2018). Plėšimo sudėties probleminiai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

TEISMŲ PRAKTIKA:

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesijos 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009.
26. Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo J. Prapiesčio atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278-303/2020.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291-495/2020.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-222/2020.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72-489/2020.
33. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2019 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247-719/2019.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257-719/2019.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200-1073/2019.

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-178-303/2019.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-60-942/2019.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-942/2018
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-942/2017.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-895/2017.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 07 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-222/2017.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-109-746/2017.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-36-677/2016.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304-942/2015
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2013.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-16/2013.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442/2011.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-274/2009.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2009.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2009.
52. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. gegužės 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211/2008.

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-599/2006.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. liepos 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240-449/2019.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-374-449/2016.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gruodžio 04 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-537-148/2015.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. birželio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-56-396/2015.
59. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-843/2020.
60. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-791-185/2009.
61. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-168-1078/2020.

KITI ŠALTINIAI:

62. Lietuvos Respublikos Prokuratūros, metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138> [žiūrėta 2021 vasario 18 d.].

SANTRAUKA

Organizuota grupė ir jos reikšmė baudžiamajai atsakomybei

Justas Oseckis

Magistro darbe analizuojama viena iš bendrininkavimo formų, numatytų BK 25 str. 3 d. - organizuota grupė ir jo reikšmė baudžiamajai atsakomybei. Darbo tikslas yra analizės pagalba nustatyti organizuotos grupės reikšmę baudžiamajai atsakomybei, išskirti organizuotos grupės požymius, įskaitant ir tuos, kurie nėra įtvirtinti įstatyme, bei nurodyti problemas, kurios kyla diferencijuojant ir kvalifikuojant kiekvieno organizuotos grupės nario atliktus veiksmus, bei pačios organizuotos grupės atskyrimo problemas nuo kitų bendrininkavimo formų.

Pirmoji šio rašto darbo dalis yra skirta pirmiausia paties bendrininkavimo instituto aptarimui ir vėliau kiekvienos iš bendrininkavimo formos reikšmės baudžiamajai atsakomybei išskyrimui, jas palyginant su organizuotos grupės reikšme. Antroji šio darbo dalis yra siejama su organizuotos grupės sampratos istorine raida, taip analizuojant ankstesnę organizuotos grupės reguliavimą, lyginant su dabartiniu. Trečioji darbo dalis yra priskirtina organizuotos grupės požymių išskyrimui, tai darant atsižvelgiama į įstatymą, teoriją bei teismų praktiką. Paskutinė šio darbo dalis yra siejama būtent su pačios organizuotos grupės, kaip ji yra įtvirtinta įstatyme, problemomis. Šioje dalyje pirmiausia aptariamos problemos, būdingos visoms bendrininkavimo formoms, kurios siejamos su pačių bendrininkų veiksmais, o vėliau analizuojamos problemos, kylančios su organizuotos grupės ir kitų bendrininkavimo formų atskyrimu. Šio darbo autoriaus nuomonė ir pozicija dėl su organizuota grupe susijusių problemų bei organizuotos grupės reikšmė baudžiamajai atsakomybei yra išskiriama išvadų ir pasiūlymų dalyje.

SUMMARY

Organized group and its significance for criminal liability

Justas Oseckis

One of the forms of complicity provided for in Article 25 Part 3 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania is analyzed in this master's work – the organized group and its significance for criminal liability. The purpose of the work is to establish, by means of analysis, the significance of the organized group for criminal liability, to distinguish the characteristics of the organized group, including those which are not established in the law, and to indicate the problems that arise when differentiating and qualifying the actions performed by each member of the organized group, as well as problems of separating the organized group itself from other forms of complicity.

The first part of this work is devoted primarily to the discussion of the institute of complicity and then to the exclusion of the meaning of each form of complicity in criminal liability, comparing them with the meaning of the organized group. The second part of this work is linked with the historical development of the concept of an organized group, thus analyzing the previous regulation of the organized group compared to the present one. The third part of the work is to be attributed to the isolation of the characteristics of an organized group, while taking account of the law, theory and case law. The last part of this work is linked precisely with the problems of the organized group itself, as it is established in the law. The problems discussed in part are primarily related to all forms of complicity, which are linked to the actions of the accomplices themselves, and then analyze the problems arising from the separation between the organized group and other forms of complicity. The opinion and position of the author of this work on the problems related to the organized group and organized groups significance for criminal liability are highlighted in the conclusions and suggestions section.